

ŽUPANOVLJEVA NEŽELJENA DJECA: IDEOLOŠKO PRIBLIŽAVANJE NEOLIBERALA I KRŠĆANSKE RADIKALNE DESNICE U HRVATSKOJ¹

Stevo Đurašković

<https://orcid.org/0000-0002-6760-8972>

Izvanredni profesor
Fakultet političkih znanosti

<https://doi.org/10.20901/an.23.02>

Izvorni znanstveni rad
Zaprimljeno: 14. 1. 2026.
Prihvaćeno: 1. 3. 2026.

E-mail: stevo.djuraskovic@fpzg.hr

Sažetak Rad prikazuje ideološko približavanje istaknutih javnih neoliberala i dijela radikalno desnih kršćanskih intelektualaca u Hrvatskoj koji su prigrlili ideje neoliberalizma. Rad polazi od teorija kako se ideološki korijeni suvremene radikalne desnice nalaze u neoliberalizmu, a izražavaju se kroz zajedničke ideje i politike protiv postkomunističkog statizma. Polazeći iz navedenoga teorijskog okvira, rad pokazuje kako je u Hrvatskoj povezivanje došlo sredinom 2010-ih putem festivala Kul-fest i Free Market Road Show u organizaciji Centra za obnovu kulture (COK), koji je promicao spoj vrijednosti kršćanske radikalne desnice i neoliberalizma. Spomenuti festivali okupili su istaknute javne neoliberalne poput Davora Huića, Nenada Bakića i Velimira Šonje te katoličke fundamentaliste poput Stjepa Bartulice, Luke Popova i Vice Batarela na platformi kritike društveno-političkog naslijeđa socijalizma i postkomunističkog statizma kao prepreke uspostavi poretka slobodnog tržišta u Hrvatskoj. Najvažnije, rad pokazuje kako je na formiranje spomenutoga zajedničkog narativa utjecala teorija egalitarnog sindroma Josipa Županova, osobito koncepti državnog paternalizma, redistributivne etike i antipoduzetničkog mentaliteta. Rad pokazuje kako su se koncepti teorije egalitarnog sindroma transferirali iz društvenih znanosti u ideološke narative neoliberala u 2000-im, da bi ih u 2010-im prisvojila kršćanska radikalna desnica okupljena oko COK-a.

Ključne riječi neoliberalizam, kršćanska radikalna desnica, egalitarni sindrom, COK, Stjepo Bartulica, Velimir Šonje

¹ Ovaj rad je nastao u okviru institucionalnoga istraživačkog projekta „Izazovi intelektualne povijesti: recepcije, preobrazbe i upotrebe političkih ideja” Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Naslov rada inspiriran je naslovom knjige Quinna Slobodiana *Hayek's Bastards: The Neoliberal Roots of the Populist Right* iz 2025. Na temelju Slobodianove analize povezivanja neoliberalnih i radikalno desnih krugova u Sjedinjenim Američkim Državama na redukcionističkoj interpretaciji Hayekovih ideja, ovaj rad teži pokazati kako su se hrvatski neoliberali i katolički fundamentalisti slično povezali na političkoj instrumentalizaciji Županovljeve teorije egalitarnog sindroma. Zahvaljujem kolegama Nikoli Petroviću i Bartulu Vuksanu Ćusi na korisnim savjetima danim tijekom pisanja rada.

Uvod

Recentna istraživanja ideološke povezanosti neoliberalizma i suvremene radikalne desnice pokazuju da su mnogi ideološki koncepti radikalne desnice nastali unutar neoliberalizma, a ne kao opozicija prema njemu (Callison i Manfredi, 2020; Cooper, 2017, 2021; Kiely, 2020; Slobodian i Plehwe, 2022; Slobodian, 2025). Slično se dogodilo i u Hrvatskoj 2010-ih, kada se u kontekstu krize liberalne demokracije u Europi, koja se pojavila kao posljedica financijske krize iz 2008. i izbjegličke krize iz polovice 2010-ih, pojavila religijska radikalna desnica koja je kombinirala antirodne, antiimigrantske i antimanjinske stavove s neoliberalizmom. Na njezino postupno povezivanje s istaknutim javnim neoliberalima ukazali su dugogodišnji novinar tjednika *Globus* Darko Hudelist (2014a) te etnologinja Tea Škokić (2019). I Hudelist i Škokić detektirali su kako se približavanje ovih dvaju skupina odvijalo putem aktivnosti Centra za obnovu kulture (COK), krajnje desnog *think-thanka* čiji je osnivač i voditelj bio Stjepo Bartulica, blisko povezan s poznatom antirodnom udrugom U ime obitelji.

Nastavljajući se na uvide Hudelista i Škokić, rad će sveobuhvatno prikazati kada, kako i zašto je došlo do povezivanja istaknutih javnih neoliberala s kršćanskom radikalnom desnicom okupljenom oko COK-a. Rad pokazuje kako je središnja ideološka točka zajedničkog narativa hrvatskih neoliberala i kršćanskih radikalnih desničara bio napad na društveno-ekonomsko naslijeđe komunizma i postkomunističkog statizma. Polazeći od uvida kako su ideje Friedricha von Hayeka bile temelj ideološkog povezivanja neoliberala i suvremene radikalne desnice u Sjedinjenim Američkim Državama i Njemačkoj, rad pokazuje kako je u konceptualizaciji dotičnoga zajedničkog narativa u Hrvatskoj istaknutu ulogu imala poznata teorija egalitarnog sindroma sociologa Josipa Županova, a osobito koncepti državnog paternalizma, redistributivne etike i antipoduzetničkog mentaliteta.² Konačno, rad pokazuje i kako se teorija egalitarnog sindroma iz društvenih znanosti, a ponajprije sociologije, transferirala u javni narativ hrvatskih neoliberala u 2000-im, da bi na posljetku i religijska krajnja desnica koja se u Hrvatskoj pojavila početkom 2010-ih ugradila koncepte egalitarnog sindroma u ideološki narativ obračuna s društveno-ekonomskim naslijeđem Socijalističke Jugoslavije.

Rad je strukturiran na sljedeći način: teorijsko poglavlje posvećeno je određenu pojmovima neoliberalizma i religijske radikalne desnice te uvidima u konkretne primjere njihova ideološkog približavanja. Drugo poglavlje pokazuje uporabu teorije egalitarnog sindroma u hrvatskim društvenim znanostima, a prije svega u sociologiji. Treće poglavlje prikazuje transfer Županovljeve teorije u *mainstream* hrvatske javnosti i politike, s posebnim naglaskom na ideološkoj operacionalizaciji pojmovima egalitarnog sindroma od strane neoliberala bliskih HDZ-u. Četvrto poglavlje prikazuje kako su religijski radikalno desni intelektualci bliski Centru za obnovu kulture prisvojili ideje egalitarnog sindroma i ugradili ih u svoju idejnu jezgru koja je sintetizirala religijski etnonacionalizam i neoliberalizam. Posljednje poglavlje prikazuje suradnju istaknutih javnih neoliberala i intelektualaca na kršćanskoj radikalnoj desnici u kritici društveno-ekonomskog naslijeđa socijalizma i postkomunistič-

² Pritom, ovaj članak ne povlači izdvojenicu između Hayeka i Županova, iako im je zajedničko da su njihove ideje utjecale na ideološki slične grupe u SAD-u i Hrvatskoj. Ono što ih razlikuje je kontekst i način djelovanja, stupanj idejne moći, ali i Hayekova uloga političkog intelektualca naspram Županova. Politički intelektualci definirani su kao posjednici idejne moći koju namjeravaju koristiti putem direktnog utjecaja na nositelje političke moći, sa ili bez zauzimanja formalnih položaja u politici (Behr, 2024: 963).

kog statizma na temelju koncepta Županovljeve teorije, a koja se odvijala tijekom 2010-ih u okviru festivala Kulfest i Free Market Road Show (FMRS). Zaključne napomene daju sažeti prikaz glavnih nalaza članka.

Teorijska razmatranja: neoliberalizam u flertu s (kršćanskom) radikalnom desnicom.

Teorijski, rad spaja uvide društvenih znanosti i intelektualne povijesti o neoliberalizmu i suvremenoj radikalnoj desnici te njihovu prožimanju. Neoliberalizam se pojavio 1930-ih kao reakcija na neuspjeh politika klasičnog liberalizma, pred nadručim državnim intervencionizmom, ne samo u nacifašističkom i komunističkom već i u građansko-liberalnom obliku. Klasični ekonomski liberalizam počivao je na ideji samoregularajućega slobodnog tržišta i jasno uspostavljenih granica tržišta i državne vlasti, u koji je poznati New Deal program američkog predsjednika Roosevelta ugradio princip kako slobodno tržište treba korigirati državnom intervencijom u svrhu zaštite društvene pravednosti i jednakosti mogućnosti. Nasuprot dotičnom, neoliberalizam zagovara dominaciju tržišta nad politikom i nametanje tržišnih principa u svim sferama društva, s ciljem depolitizacije pitanja nejednakosti, osim u slučaju fizički ili mentalno hendikepiranih skupina (Mirowski i Plehwe, 2009; Kiely, 2018; Stiegler, 2023: 205-268). Po Michelu Foucaultu, neoliberalizam ima antropološku dimenziju pretvaranja čovjeka u biće konkurencije koja treba biti vodeće načelo svih ljudskih djelatnosti. Polazeći od dotičnog, neoliberali pristupaju politici kroz očiste politika slobodnog tržišta vs. bilo koje forme ekonomskog intervencionizma, bez obzira na demokratski ili nedemokratski karakter vlasti (Foucault, 2016: 110-137). U formi njemačkog ordoliberalizma, dotična načela ublažena su državnom regulacijom kartela, monopola i akomodacijom sindikata kako bi se osiguralo da „sloboda ekonomskih procesa ne izazove socijalne distorzije” (Foucault, 2016: 325). Po neoliberalizmu kakav se razvio u Sjedinjenim Američkim Državama, svi društveni problemi proizlaze iz intervencionizma države i društvenih skupina u poredak slobodnog tržišta, čije je funkcioniranje izjednačeno sa slobodom. Najznačajniji centar američkog neoliberalizma bila je čikaška škola, čije je djelovanje pak bilo nadahnuto idejama austrijske ekonomske škole, a osobito Ludwiga von Misesa i Friedricha A. Hayeka (Foucault, 2016: 219-265; Kiely, 2018: 66-90; Plehwe, Walpen i Neunhöffer, 2006). Američka varijanta neoliberalizma, čiji je najznačajniji predstavnik bio Milton Friedman, postala je od kasnih 1980-ih globalno dominantna (ekonomska) ideja. Neoliberalno prioritiziranje politika slobodnog tržišta pred razlikama između demokratskog i autoritarnog oblika vlasti te Hayekova ideja uređene slobode koja stipulira regulaciju društva i politike, ne samo politikama tržišta već i specifičnim kulturnim obrascima zajednice, vodi do približavanja neoliberalizma konzervativnom razumijevanju društva te sklonosti autoritarizmu (Freedon, 1996: 298-311; Plehwe, 2009). Najnovije studije pokazuju približavanje neoliberalizma krajnjoj desnici osobito nakon financijske krize 2008. gdje su poradi očuvanja politika deregulacije neoliberali bili spremni surađivati s nositeljima nacionalizma, protekcionizma i protivnicima politika ljudskih prava (Kiely, 2018: 180-370; Kiely, 2020; Callison i Manfredi, 2020).

Suvremena kršćanska desnica čini „važnu – iako manjinsku – podstruju krajnje desnice u Europi” (Lo Mascolo i Stoeckl, 2023: 15), čiji politički uspon proizlazi iz otpora post-1989 liberalnim vrijednostima individualizma, kozmopolitizma, te rod-nih prava i prava manjina, čije je promicanje nakon 1989. godine postala dio političke agende liberalnih demokracija, a što kršćanska desnica drži fundamentalne

prijetnje tradicionalnim moralnim vrijednostima i homogenoj nacionalnoj državi. Radikalnu od ekstremne desnice razlikuje osuda naslijeđa fašizma i prihvaćanje proceduralne i institucionalne komponente liberalne demokracije (Pirro, 2023), zbog čega se u društvenim znanostima označava i pojmovima iliberalna i/ili antiliberalna desnica, već prema tome protivi li se samo djelomično ili u cjelini liberalnom aspektu post-1989 liberalne demokracije.³ Za razliku od sekularne, kršćanska radikalna desnica ističe kršćanstvo kao središnju vrijednost u svakodnevnoj kulturi i politici zemlje, iz čega proizlazi njezina antirodna i antifeministička politika i inzistiranje na očuvanju tradicionalne obitelji (Lo Mascolo i Stoeckl, 2023). Ideje kršćanske radikalne desnice u Europi formirale su se preuzimanjem ideja tzv. moralne politike otpora ljudskim pravima kršćanske desnice iz SAD-a od 1960-ih nadalje. Dok je europska kršćanska desnica preuzela od američke otpor rodnim i manjinskim pravima i pravima žena, nije preuzela ideje koje stavljaju naglasak na individualnoj odgovornosti, deregulaciji, niskim porezima i antistatizmu (Hackworth, 2018; Hennig, 2022). Dotično je osobito slučaj u srednjoistočnoj i istočnoj Europi, gdje radikalna desnica većinom zagovara ekonomski intervencionizam, uz snažno povezivanje kršćanstva s nacionalnim identitetom (Hennig, 2021; Hennig, 2024).

Studije intelektualne povijesti pokazuju kako je Južna Amerika bila prvo područje spajanja krajnje desnice i neoliberalizma. Studije uloge čileanskih učenika čikaške škole u Pinochetovoj diktaturi u Čileu (Gabriel Valdés, 1995; Fischer, 2009), u režimu gvatemalske diktature 1980-ih i u prvoj polovici 1990-ih (Fischer, 2022), te naposljetku u režimu Jaira Bolsonara u Brazilu (Casas Klausen i Chamon, 2022; Rabelo Queiroz, Bustamante i Neder Meyer, 2022), uz lokalne specifičnosti, pokazuju sljedeće zajedničke osobine: stvaranje savezništva neoliberala i pobornika autoritarnoga socijalnog konzervativizma usmjerenog na suzbijanje državno-intervencionističkih politika ljevice povezanih s redistribucijom te širenjem i zaštitom položaja i prava žena te manjinskih skupina.

Nasuprot tome, posljedice brzih i naglih postkomunističkih neoliberalnih reformi u srednjoj i istočnoj Europi dovele su do toga da radikalna desnica u regiji zagovara „nacionalizam blagostanja” (*welfare nationalism*) u formi državnih transfere autohtonomu domaćem stanovništvu (tzv. narodu) ugroženom neoliberalnim politikama postkomunističkih elita (Snegovaya, 2024). Kao izuzetak u postkomunističkim zemljama, uz Hrvatsku se javlja i primjer Slovenije, u kojoj se tranzicija odvijala uz zadržavanje visokog stupnja državnog intervencionizma i udjela države u ekonomiji. Stoga, radikalno desni Socijaldemokratski savez Slovenije (SZS) Janeza Janše kombinira etnonacionalističke, antimanjinske i antirodne politike s neoliberalnim načelima privatizacije i deregulacije, koje predstavlja kao instrument borbe protiv bivših komunističkih elita koje navodno kontroliraju kulturu i ekonomiju u Sloveniji (Pajnik, Kuhar i Šori, 2016; Stanojević, 2014). Pritom, Janšina stranka blisko je povezana s *think-thankom* Zbor za republiko, čiji je istaknuti član bio Ljubo Sirc (1920. – 2016.), jedan od najistaknutijih antikomunističkih političkih emigranata liberalne orijentacije, koji je radio kao profesor političke ekonomije na Sveučilištu u Glasgowu i 1980-ih surađivao s Friedrichom Hayekom (Sesardić, 2021: 234-235). Uz sličnost narativa Janšine stranke i istaknute kršćanske radikalne desnice okupljene oko COK-a, treba istaknuti i kako su pojedinci poput Stjepa Bartulice i

³ Oko toga treba li suvremenu radikalnu desnicu zvati iliberalnom ili antiliberalnom postoji spor. Međutim, on nije fundamentalan za temu ovog članka. Za primjere različitih pristupa navedenim pojmovima, vidjeti Freedon, 2015 i Laruelle, 2024.

Vice Batarella povratnici iz SAD-a, odnosno Australije, gdje su se formirali pod ideološkim utjecajem američke kršćanske desnice (Hudelist, 2013).

Iznimno korisne uvide za ovaj članak daju studije američkoga intelektualnog povjesničara Quinna Slobodiana o načinima na koji je suvremena radikalna desnica preuzela ideje neoliberalizma u SAD-u te u Njemačkoj i Francuskoj. Slobodian je početke prožimanja smjestio u povezivanje desnog krila Republikanske stranke i intelektualaca okupljenih oko poznatog Društva *Mont Pelerin* na zajedničkoj platformi otpora socijalnim politikama Kennedyjeve i Johnsonove administracije te zahtjevima Pokreta za građanska prava 1960-ih. Ono što je započelo kao desničarsko prisvajanje Hayekove ideje uređene slobode (Slobodian, 2018), nakon pada komunizma transformiralo se u zajednički strah desnice i neoliberala od onog što je Milton Friedman nazvao *postkomunistički statizam*. Taj je pojam, između ostalog, označavao strah da je socijalna država i na zapadu i na istoku nepovratno derogirala tradicionalne vrijednosti, koje uključuju i naglasak na samodostatnosti i odgovornosti, te da pad komunizma neće dovesti do konačnog ukidanja socijalne države, već samo do njezine transformacije u politike promocije ljudskih, rodnih, manjinskih i ekoloških prava. Slobodian je na primjeru analize Donalda Trumpa, Alternative za Njemačku (AfD), kao i frakcije unutar stranke Nacionalno okupljanje Marine Le Pen, pokazao kako je strah od postkomunističkog statizma, koji je nazvan dubokom državom, doveo do saveza radikalnih desničara i neoliberala, gdje je najpoznatiji primjer suradnja MAGA pokreta i poduzetnika iz Silicijske doline u usponu Donalda Trumpa na čelo SAD-a (Slobodian, 2025). Na sličan način, studija Melinde Cooper pokazala je kako neoliberali i razne struje desnice surađuju od 1970-ih u promociji obitelji kao temeljne jedinice ekonomskog i društvenog poretka koja treba zamijeniti funkcije socijalne države (Cooper, 2017). Okviri analize Slobodiana, a dijelom i Cooper, mogu se primijeniti i na Hrvatsku, gdje su katolički fundamentalistički intelektualci okupljeni oko Centra za obnovu kulture (COK) te određeni istaknuti javni neoliberali surađivali u borbi protiv društveno-ekonomskog naslijeđa socijalizma i postkomunističkog statizma koristeći pojmove proizašle iz Županovljeve teorije egalitarnog sindroma.

Ovaj članak pristupa analizi ideološke produkcije neoliberalnih i radikalno desnih javnih intelektualaca korištenjem znanstvenih i publicističkih radova te intervjua i javnih istupa dotičnih. Analizirani intelektualci odabrani su na temelju ideološke moći, koja se definira kao težnja pojedinca uvjeriti primatelje da oblikuju svoja uvjerenja u skladu s nositeljima ideja (Mehta, 2010; Carstensen i Schmidt, 2016, 2018; Schmidt, 2008). Važan aspekt povećanja ideološke moći okupljanje je intelektualaca u „misaone kolektive“ (*thought collectives*) kao inkubatore razvoja ideja, kako unutar samog kolektiva, tako i prema javnosti. Misaoni kolektivi pojavljuju se u formi *think-tankova*, zaklada, instituta, intelektualnih časopisa, akademskih odjela (Plehwe, 2018; Plehwe, 2009, 2018; Buzogány i Varga, 2023). Stoga, djelovanje intelektualaca bit će analizirano unutar „misaonih kolektiva“ koji su koristili pojmove egalitarnog sindroma: dijelova znanstvene, a primarno sociološke zajednice, kolektiva neoliberala, osobito onih iz Hrvatske narodne banke bliskih HDZ-u, te zajedničkog okupljanja kršćanskih radikalno desnih intelektualaca i dijela istaknutih javnih neoliberala u sklopu aktivnosti Centra za obnovu kulture (COK). Analiza ideološke moći i misaonih kolektiva nužno uključuje i prozopografski pristup koji proučava zajedničke biografske osobine više aktera koji, u kombinaciji s biografskim podacima, nudi sveobuhvatno razumijevanja motiva i intencija proizvodnje ideja (Stone, 1971).

Ideološki utjecaj teorije egalitarnog sindroma u društvenim znanostima

Interpretacije tranzicijskih problema u hrvatskom su se javnom prostoru uobličile u dva dominantna narativa. Prvi se može označiti desnim, te dotični adresira velikosrpsku agresiju na Hrvatsku i raniju velikosrpsku hegemoniju nad Hrvatima u Socijalističkoj Jugoslaviji glavnim uzrocima svih nedaća izgradnje društva liberalne demokracije i slobodnog tržišta u Hrvatskoj. Drugi se može nazvati lijevo-liberalnim, te je njegova glavna karakteristika nalaženje uzroka navedenih u naslijeđu nacionalizma i autoritarnim tendencijama Tuđmanove vladavine koja je, između ostalog, dovela i do privatizacijske pljačke u 1990-im.⁴ U okviru potonjeg narativa nastao je i koncept ortačkog ili rođačkog kapitalizma, nastalog procesom netransparentne privatizacije poduzeća od ljudi bliskih HDZ-ovu režimu, što se u okviru ovog narativa drži glavnom preprekom izgradnji funkcionalne liberalne demokracije u Hrvatskoj (Burić, 2024: 89-93).

U hrvatskim društvenim znanostima, te primarno u sociologiji, teorija egalitarnog sindroma Josipa Županova korištena je za analizu povezanosti sociokulturnog naslijeđa i teškoća hrvatske tranzicije. Jezgru Županovljeve teorije, originalno kreirane za objašnjenje modernizacijskih neuspjeha samoupravnog socijalizma, čini narativ o „strukturi dugog trajanja” ideje jednake distribucije ograničenih dobara koja je iz predratnoga agrarnog društva prenesena u socijalističko razdoblje, pa na posljetku i u neovisnu Hrvatsku. Pristupajući hrvatskoj tranziciji iz kuta klasične teorije modernizacije kao jednoznačnog puta u liberalnu demokraciju slobodnog tržišta primarno po anglosaksonskom modelu, Županov je prijenos egalitarnog sindroma u postsocijalističko razdoblje vidio u pozitivnom vrednovanju središnje uloge države u ekonomiji te pozitivnom stavu prema redistribuciji i stalnosti i sigurnosti radnog mjesta, kao i u antipoduzetničkom stavu koji poduzetnike vidi kao kriminalce (tzv. opsesija o privatniku) (Županov, 1995; 2002). Antipoduzetnički stav Županov je držao kao najvažniji sociokulturni kontinuitet u hrvatskom društvu, tvrdeći kako u hrvatskoj modernoj povijesti „stjecanje bogatstva i imovine nikada nije bilo društveno legitimno bez obzira da li je stečeno na zakonit (‘pošten’) ili nezakonit (‘nepošten’) način” (2002: 297).

U kontekstu post-1989 dominantnoga globalnog stajališta kako je slomom komunizma poredak liberalne demokracije i kapitalizma slobodnog tržišta postao oblik vladavine za koji ne postoji održiva alternativa (Fukuyama, 1992), sociološka istraživanja u Hrvatskoj Županovljevu su teoriju koristila većinom pozitivistički, bez vrijednosnog pozicioniranja prema istoj, dok su kritičke refleksije bile rijetke.⁵ Samo poneki sociolozi, poput Aleksandra Štulhofera, eksplicitno su polazili od vrijednosnih pretpostavki kako kulturno naslijeđe čini prepreku tranziciji hrvatskog

⁴ Za primjer prvog narativa vidi intervju koji je s Franjom Tuđmanom napravio Jakov Sedlar (2009), a za drugi Čulić (1999) i Petričić (2000).

⁵ Dolenc (2014, 2016) navodi isključivo Nenada Fanuka kao primjer kritičke refleksije na Županova i na teorijski okvir klasične modernizacije. Slika je ipak malo složenija, budući su i Vjerran Katunarić i Biserka Cvjetičanin zauzeli refleksivni stav prema teoriji egalitarnog sindroma (Cvjetičanin i Katunarić, 1998; Katunarić, 2004, 2011, 2016). Teorijski okvir klasične modernizacije propituje i Ivan Rogić, koji tvrdi da je anglosaksonski model modernizacije samo jedan od primjera uspješnosti, ali nije istoznačan s pojmom modernizacije (Rogić, 2000: 399-406). O Rogićevom specifičnom preuzimanju Županovljeve teorije više će biti riječ kasnije u članku.

društva u liberalnu demokraciju (Štulhofer, 2000: 106-108). Za razliku od većine sociologa, Štulhofer tranziciji primarno prilazi iz ekonomskog očista, razumijevajući istu kao „krupnu sociokulturnu rekonstrukciju koja težnju za sigurnošću i distributivnim egalitarizmom postupno zamjenjuju poduzetničkim duhom i impulsom natjecanja” (Štulhofer, 1998: 167). Na Štulhoferovo razumijevanje nadovezuje se i sociolog Ivan Burić, po kojem je proces tranzicije otvorio prostor usponu etike životnog poduzetništva u Hrvatskoj kao poželjnog čimbenika širenja vrijednosti individualnog postignuća u svim sferama života, a prije svega u profesionalnoj karijeri (Burić, 2010: 253-265).

Naposljetku, u drugoj polovici 2010-ih politologinja Danijela Dolenc inicirala je raspravu o znanstvenoj utemeljenosti i ideološkoj orijentaciji teorije egalitarnog sindroma (Dolenc, 2014; 2016). Ona i Daniela Širinić trudile su se pokazati kako je Županovljeva teorija empirijski nedokaziv neoliberalni konstrukt koji ne uzima u obzir mogućnosti višestrukih putova u tranziciju i modernizaciju (Dolenc i Širinić, 2018). Uz to, Dolenc i Širinić nastojale su opovrgnuti negativnu korelaciju liberalne demokracije s egalitarnim vrijednostima, tvrdeći kako su se potonje javile kao odgovor na rat i netransparentni proces privatizacije 1990-ih, a ne kao rezultat sociokulturnog naslijeđa. S druge strane, Aleksandar Štulhofer i Ivan Burić te ekonomist Vuk Vuković putem empirijskih istraživanja utvrdili su postojanje egalitarnog sindroma kod ruralnog stanovništva nižeg obrazovanja. Međutim, i sami autori su zaključili kako je isti rezultat miksa kulturnog naslijeđa i posljedica negativnih iskustava privatizacije iz 1990-ih (Burić i Štulhofer, 2020; Vuković, Štulhofer i Burić, 2017). Iako su autori prigovorili Dolenc ideološku pristranost, i sami su tvrdili kako perzistencija egalitarnog sindroma koči transformaciju Hrvatske u tržišno gospodarstvo slobodnog poduzetništva i promicanja inovativnosti (Burić i Štulhofer, 2020: 90).⁶ Naposljetku, dodatno su se ideološki pozicionirali postavljanjem zaključnog pitanja „postoje li nejednakosti koje valja prihvatiti jer su razvojno važne i dugoročno svima donose boljitak” (Burić i Štulhofer, 2020: 88).

⁶ Za argumente kritike Županova vidjeti Dolenc (2014) te Dolenc i Širinić (2018), a za sintezu protivnih argumenata vidjeti Burić i Štulhofer (2020). I jedna i druga strana u raspravi propustila je zapaziti kako sudovi Josipa Županova o hrvatskoj tranziciji nisu bili deterministički ni jednoznačni te da su ponekad upadali i u kontradiktornosti. Usprkos privrženosti klasičnoj teoriji modernizacije, Županov je istaknuo Japan kao primjer pozitivnog korištenja naslijeđa autoritarne kulture za društveno-ekonomski napredak te je, uz uzimanje u obzir ratnih okolnosti, isticao razlike između hrvatske tranzicije „divljeg kapitalizma” i uspješne slovenske tranzicije, iako obje dijele zajedničko naslijeđe egalitarnog sindroma (Županov, 2002: 93-99, 116-131, 285-290). U knjizi *Poslije potopa* iz 1995. naglašava da bi u hrvatskom slučaju nagli prijelaz na tržišnu ekonomiju bio ravan kataklizmi (Županov, 1995: 63-64), dok istovremeno radničko dioničarstvo vrednuje negativno zbog skepse da bi radnici-dioničari inzistirali na „povećanju ili bar održanju plaće i sigurnosti zaposlenja. A kako nisu zaboravili tradiciju samoupravljanja, oni će na menadžment činiti pritisak koji neće biti u skladu s profesionalnim upravljanjem” (Županov, 1995: 105). U svojoj posljednjoj knjizi *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*, napisanoj sedam godina nakon knjige *Poslije potopa*, konstatira kako je socijalističko samoupravljanje ipak „sadržavalo ideju radničke participacije, koja se mogla ugraditi u novi političko-institucionalni sustav” (Županov, 2002: 294-295). Istovremeno ocjenjuje neizbježnim barem djelomičan „grabež u pretvorbi”, povlačeći paralele s privatizacijom javnog sektora u Britaniji pod vladom Margaret Thatcher (Županov, 2002: 65).

Korištenje Županovljeve teorije egalitarnog sindroma kao teorijskog koncepta bilo je sporadično prisutno i u politologiji, i to ne samo u Hrvatskoj već i u Sloveniji i Srbiji, ali i u ekonomskoj znanosti, gdje se pojam egalitarizma koristio za objašnjenje gospodarske neefikasnosti Socijalističke Jugoslavije (Dolenec, 2014: 42). Ipak, najradikalnija uporaba koncepta vezanih uz teoriju egalitarnog sindroma može se naći kod filozofa i sociologa Darka Polška. Polazeći od osobnog pozicioniranja kao „radikalnog liberala” i libertera i pozivanja na ideje Hayeka i Milтона Friedmana, Polšek zagovara tzv. „slabu državu” i privatizaciju javnog sektora u svrhu razvoja etike kompetitivnosti kao temeljne ljudske vrline koja stvara slobodu i napredak (Polšek, 1995). Pritom, Polšek hrvatske društveno-političke probleme promatra kroz okvir „odsutnosti tradicije slobode, i nerazvijenog morala, a onda i pravne države” (Polšek, 2007: 122). Odsutnost dotičnih vrijednosti po Polšku se manifestira u sociokulturnom naslijeđu otpora promjenama i želji širokih slojeva stanovništva za „besplatnim školstvom, zdravstvom i socijalnim osiguranjem čemu se onda prilagođava i politika, što po Polšku rezultira u ogromnom javnom i državnom sektoru u Hrvatskoj, uz to premreženim klijentelizmom i korupcijom (Polšek, 2016: 2, 4). U odnosu na Županova, Polšek egalitarnom sociokulturnom naslijeđu dodaje i „hrvatsku poduzetničku inhibitivnost” uzrokovanu katoličkim kulturnim naslijeđem, a osobito suvremenim katoličkim socijalnim naukom koji Polšek drži oblikom socijalizma (Polšek, 2008: 111, 127; Polšek, 1999: 128-131). U narednim desetljećima, Polšek će svjedočiti pojavi intelektualaca i laika unutar katoličke zajednice u Hrvatskoj koji će odbaciti katolički socijalni nauk te prigrliti neoliberalizam i poput Polška (2003) kritizirati naslijeđe državnog paternalizma ne samo u postkomunističkoj istočnoj već i u zapadnoj Europi.

Egalitarni sindrom kao ideološko oružje neoliberala

Nakon raspada sovjetskog bloka, tranzicija postkomunističkih zemalja srednje i istočne Europe prema liberalnoj demokraciji i ekonomiji slobodnog tržišta većinom se odvijala kroz naglu implementaciju neoliberalnih politika privatizacije javnog sektora, deregulacije, fiskalne discipline i snižavanje poreza (tzv. šok-terapija) (Marangos, 2024). U Hrvatskoj, slobodno tržišne reforme inicijalno su bile usporene Domovinskim ratom, koji je uvjetovao zadržavanje veće prisutnosti države u gospodarstvu. Ipak, i u ratnom kontekstu u Hrvatskoj je proveden proces djelomične privatizacije koji je isključio participaciju radnika iz dotičnog procesa. Kruna ekonomske liberalizacije u 1990-ima bio je program monetarne stabilizacije koji je obuzdao inflaciju i uveo kunu kao stabilnu valutu, ali rezultirao i povećanjem uvoza, smanjenjem izvoza i padom zaposlenosti. Dotične ekonomske reforme provodio je krug takozvanih HDZ-ovih *tehnomanagera* koji su bili inspirirani neoliberalnom ekonomskom paradigmatom (Horvat, 2002).

Daljnje tržišne reforme provedene su početkom procesa pristupanja Hrvatske Europskoj uniji u 2000-im, što je ubrajalo nastavak privatizacije, ubrzanje procesa državne deregulacije te fleksibilizacije radnih prava (Koyama, 2003). U kontekstu dotičnih politika, u javnom diskursu korupcija, klijentelizam i egalitarni sindrom postupno dobivaju status glavnih kočnica u provođenju reformi i uspjehu stvaranja gospodarstva slobodnog tržišta. Dotično je najbolje vidljivo iz Strategije razvoja Vlade RH iz 2002., koja konstatira kako su glavne sociokulturne zapreke društveno-ekonomskom razvoju Hrvatske sklonost egalitarizmu i državnom paternalizmu (Vlada Republike Hrvatske, 2002). Dotični diskurs dobiva mnogobrojne javne

odjeke. Tako je posljednji ministar znanosti u Socijalističkoj Hrvatskoj, kasniji poduzetnik i visokopozicionirani član Hrvatske narodne stranke, Velimir Srića, početkom 2000-ih konstatirao kako je egalitarni sindrom jedan od najrazornijih elemenata postsocijalističke kulture za budućnost Hrvatske (Srića u Dolenc, 2014: 42-43), dok je njegov stranački kolega Radimir Čačić nešto kasnije optužio sindikate i dio novinara kako im je u glavama socijalizam (Rebac i Stojmenović, 2012). Nadan Vidošević, u socijalizmu direktor splitskoga industrijskog giganta Dalmacijacementa, prvi župan splitsko-dalmatinski i ministar gospodarstva u vladi Nikice Valentića (1993-1995) te naposljetku dugogodišnji predsjednik Hrvatske gospodarske komore, 2009. kritizirao je hrvatski model ekonomskog razvoja kao onaj u kojem su Hrvati „sve pojeli, popili, prodali čačino i zadužili djecu” (Vidošević u Burić, 2010: 106). Vidošević nije uzorke neuspjeha hrvatske tranzicije vidio u modelu privatizacije, korupcije i političkog klijentelizma iz 1990-ih, već u tvrdnji kako su Hrvati lijen i neobrazovan narod „koji nema radne navike i navikao je živjeti na tuđem novcu” (Vidošević u Dolenc i Širinić, 2018: 12). U sličnom tonu se i Borislav Škegro, ministar financija u vladi Zlatka Mateše, 2016. osvrnuo na spomenutu polemiku znanstvenika oko Županovljeve teorije konstatacijom kako je Hrvatska društvo s inherentnim otporom promjenama „samo da se slučajno netko ne bi obogatio” (Škegro, 2016, *italic* u originalu).

Iskazi Vidoševića i Škegre mogu se uzeti kao naknadni, ex-post odjek narativa o egalitarnom sindromu koji je u 2000-im formulirao krug Škegrinih bivših kolega iz Ekonomskog instituta u Zagrebu, a koji su 1990-ih zauzimali čelne pozicije u Hrvatskoj narodnoj banci. Ante Čičin-Šain, prvi guverner HNB-a (1992. – 1994.) te kasnije hrvatski veleposlanik u Londonu i Dublinu, objavio je polovicom 2007. u časopisu *Banka* članak u kojem je kritičare programa ekonomske stabilizacije i tržišnih reformi označio kao nositelje „tradicionalnog socijalističkog uvjerenja” i propagatore egalitarističke ideologije (Čičin-Šain, 2007a: 175-190). U drugom članku iz iste godine, Čičin-Šain direktno se pozvao na Županovljevu teoriju kao referentnu točku koja pokazuje koliko „glavninu našeg tradicijskog naslijeđa čine izrazito anti-tržišna obilježja”, pripisujući socijalističkom naslijeđu ne samo klijentelizam, nepotizam i razne oblike privrednog kriminala koji su se pojavili u 1990-ima već i zalaganje za institucije socijalne države (Čičin-Šain, 2007b: 40). U sličnom je tonu i Marko Škreb, guverner HNB-a u razdoblju od 1996. do 2000., otpor tržišnim reformama obrazložio „snažnom prevlašću marksističke filozofije u hrvatskom društvu” (Škreb i Stručka, 2007: 231), dok je još 2000. godine konstatirao kako:

„... prevladavajući mentalitet u društvu u cjelini je filozofija ‘uzmi’, a ne ‘napravi’. (...) Na temelju iskustva Hrvatske, želio bih reći da su neke važne velike privatizacije i izravna strana ulaganja ili odgođena ili napuštena zbog otpora radnika i lokalnih zajednica. (...) Trebali bismo biti svjesni da radnici neće automatski prihvatiti privatizaciju i restrukturiranje svojih tvrtki, unatoč činjenici da se ona vrlo često provode u njihovom interesu ili su jedina opcija za opstanak tvrtke” (Škreb, 2000: 7).⁷

Međutim, koncepte egalitarnog sindroma najobuhvatnije je koristio Velimir Šonje, koji je 1993. – 1994. sa Škegrom i Željkom Rohatinskim na Ekonomskom institutu kreirao program ekonomske stabilizacije, da bi potom zauzeo poziciju šefa

⁷ Marko Škreb bio je guverner HNB-a u razdoblju kada su se događale afere vezane uz propast niza manjih hrvatskih banaka 1998. – 1999. Nakon odlaska iz HNB-a 2000., Škreb je radio kao konzultant MMF-a i Svjetske banke u istočnoj Europi i Africi.

analitike u HNB-a, nakon što je Škreb otišao s tog položaja na poziciju guvernera HNB-a. Danas možda i najprofiliraniji neoliberal u hrvatskoj javnosti, Šonje je kroz sinergiju Popperove teorije otvorenog društva i Hayekova koncepta slobodnog tržišta ukazivao kako „liberali nemaju ništa protiv socijalne politike dok ona ne postane paravan za uravnilovku i nerad i dok se odvija u skladu s načelima razumnog odnosa društvenih troškova i koristi” (Šonje, 2007a: 67). Nerazuman odnos društvenih troškova i koristi Šonje je vezao uz politički kapitalizam te (preveliki) državni i javni sektor, čije je postojanje doveo u vezu sa široko prisutnim socijalističkim naslijeđem koje „gotovo svaki interesni zahtjev poslovnog sektora u javnosti tumači kao suprotan javnom interesu” (Šonje, 2007b: 381). Tom utegu socijalističkog naslijeđa Šonje je pripisao i hrvatski „strah od letenja u prostoru globalizacije” (Šonje, 2007a: 71), gdje se indirektno referira na Županovljevu sintagmu „straha od letenja” kojom se Županov referirao na otpor Hrvata u napuštanju povijesno prevladanog mentaliteta stalnog zaposlenja sa zdravstvenim i socijalnim osiguranjem, ističući pritom nužnost prihvaćanja fleksibilnog rada koju nameću suvremeni trendovi globalizacije (Županov, 2002: 93-99). Optužujući kritičare slobodnog tržišta kako koriste „iste one fraze i floskule kojima je komunistička propagandna mašinerija četrdeset i pet godina zatirala liberalnu ideju” (2007a: 71), Šonje i Boris Vujčić, tada zaposlenik HNB-a, istaknuli su kako:

„... liberalizam koji želi biti pretvoren u akcije ekonomske politike ne bi trebao biti osjetljiv na činjenicu da tržišta ponekad ne uspijevaju, ili da ponekad stvaraju tako velike nejednakosti u raspodjeli dohotka koje dugoročno mogu usporiti ekonomski rast. Jedina stvar koja zabrinjava je kad se umjesto pažljive potrage za alatima unaprjeđenja tržišta i eliminacije pogrešaka iznose gorke optužbe i nude brza populistička rješenja u kojima nema tržišta. Tržišta su superiorna, a njihove pogreške se mogu ispravljati” (Šonje i Vujčić, 2001: 162).

Braneći superiornost tržišta, Šonje je ekonomskoj znanosti, koju je interpretirao egzaktnom i vrijednosno neutralnom znanosti o slobodnom tržištu, suprotstavio ono što je nazvao „ideološkom ostrašćenošću” u politici i ekonomiji, koju je opisao kao čuvanje tekovina socijalne države (Šonje, 1998: 154; 2011: 130; Šonje i Čučković, 2004). Osim što vodi korupciji i nepotizmu, ideološka ostrašćenost po Šonji vodi i populizmu, koji je Šonje opisao u terminima fiskalne neodgovornosti, državnog kapitalizma i velikog javnog sektora, koje osobito propagira „lijevi i desni ekstremizam”.

Iako je inzistirao kako liberalizam osim ekonomskih podjednako uključuje i političke slobode (Ivanković i Šonje, 2011), Šonje je, nakon izbijanja financijske krize 2008., počeo pokazivati razumijevanje za radikalnu desnicu koja promovira postulate slobodnog tržišta. Tako je 2011. pohvalio Orbanovo uvođenje flat poreza i pogodovanje stranim investicijama kao ekonomske politike „konzervativnog centra s liberalnim korijenima”. Iako je pri tom izrazio rezerve prema Orbanovoj „političkoj gimnastici s medijima, središnjom bankom, ustavnim sudom, javnim institucijama” (Šonje, 2011: 139-146), istovremeno je zanemario činjenicu kako je Orban od dolaska na vlast 2008. prikazivao svoju vlast kao suprotstavljenu zapadnom liberalizmu i individualizmu kao vrijednostima stranim Mađarskoj (Buzogány, 2017: 1313). Daljnje odstupanje od proklamiranog načela liberalizma kao čuvara ekonomskih i političkih sloboda Šonje je pokazao kod pohvale radikalno desnom američkom Tea Party pokretu zbog promocije ideje poduzetnika „koji je spreman ući u kost vladi i birokraciji, i to ne samo kad mu ometaju neki investicijski projekt, nego

kada i ugroze neku od temeljnih društvenih vrijednosti u koje vjeruje” (Šonje, 2011: 205).⁸ Davanje prioriteta tržištu pred političkim i društvenim slobodama postat će, nakon pada popularnosti neoliberalne paradigme u 2010-ima, sve češće u diskursu istaknutih javnih neoliberala u Hrvatskoj te će naposljetku i dovesti do njihova povezivanja s dijelom hrvatske radikalne desnice koja je prigrlila ideje neoliberalizma.

Katolička radikalna desnica usvaja kritiku redistributivne etike i političkog kapitalizma

Iako je pobuna protiv komunističkog naslijeđa redistributivne etike i političkog kapitalizma u neovisnoj Hrvatskoj postala dio ideološkog paketa na krajnjoj desnici tek u 2010-im s javnim angažmanom katoličkih fundamentalista poput Stjepe Bartulice i Vice Batarela, prva uporaba egalitarnog sindroma u desničarskom ključu seže desetak godina ranije, u radove sociologa Ivana Rogića s Instituta *Ivo Pilar*.

U predgovoru Županovljevoj knjizi *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*, Rogić je istaknuo važnost Županovljeva narativa totalitarne svijesti za interpretaciju naslijeđa komunizma u Hrvatskoj (Rogić, 2002). Županov je totalitarnu svijest opisao kao teret povijesnog naslijeđa manihejske dvovrijednosne orijentacije iz II. svjetskog rata u hrvatskom društvu, nasuprot nedostajuće tradicije multivrijednosne orijentacije potrebne za izgradnju liberalne demokracije (Županov, 2002: 210-228). Rogić je upotrijebio Županovljev koncept totalitarizma za opis socijalističke modernizacije kao proces kreiranja „parazitskoga” urbanog srednjeg i višeg sloja koji karakterizira pragmatički individualizam – pojam koji je Županov uveo opisujući naliče egalitarizma na socijalnoj razini – koji se dominantno izražava kao egoistički grabež materijalnih dobara koje pruža država (Rogić 1998, 2000: 413-512). Totalitarnost socijalističke modernizacije ogleđa se po Rogiću u razaranju predsocijalističkih „umijeća, tradicija i vrijednosnih sklopova civilnosti hrvatskog društva” (Rogić, 2000: 537), pri čemu je Rogić zanemario i zaobišao Županovljevu interpretaciju predkomunističkog podrijetla egalitarnog sindroma. Polazeći od opisa predkomunističke civilnosti hrvatskog društva kao vrijednosti tradicije, obitelji i predanosti profesionalnom usavršavanju (Rogić, 2000: 618), Rogić je destruktivnom naslijeđu socijalističke modernizacije pripisao sve poteškoće hrvatske tranzicije, uključujući i fenomen nacionalne otuđenosti urbanoga srednjeg i višeg sloja, koja po ovom sociologu ima korijen u strukturama dugog trajanja sluganskog mentaliteta većeg dijela hrvatskih elita prema izvanjskim centrima moći (Rogić, 2009: 703). Stoga, Rogića se može gledati i kao začetnika diskursa koji polovicom 2010-ih lansiraju nacionalistički intelektualci i Karamarkov HDZ, a koji Tuđmanov koncept nacionalne pomirbe zamjenjuje diskursom o bivšim komunistima i potomcima komunista kao antinacionalnim čimbenicima koji su „zloupotrijebili demokratsku tranziciju, preuzeli uzde kulturnog i poslovnog sektora te postali hrvatski tajkuni” (Cipek, 2017: 155).

Međutim, daljnja razrada Rogićeva narativa nije potekla iz Karamarkova HDZ-a ili krugova *mainstream* desnih intelektualaca, već iz krugova istaknutih intelektualaca bliskih antirodnoj udruzi U ime obitelji. Naime, tek su Stjepo Bartulice i Vice Batarelo, voditelj fundamentalističke katoličke udruge Vigilare, te Luka Popov, predavač sa zagrebačkog PMF-a, pokretač bloga Katkapitalizam i suradnik u popular-

⁸ Za analizu Tea Party pokreta, vidi Campbell i Putnam (2012).

nom HRT-ovu *talk showu* *Peti dan*, povezali u 2010-im socijalističko naslijeđe s korupcijom tradicionalnih vrijednosti i morala u najširim slojevima hrvatskog društva (Hudelist, 2014a). Dok je aktivizam udruge U ime obitelji primarno bio fokusiran na borbu protiv „rodne ideologije”, tj. protiv prava LGBT skupine i ženskih reproduktivnih prava (Gergorić i Degač, 2024; Tranfić, 2022), borba protiv socijalističkog naslijeđa političkog kapitalizma i redistributivne etike vodila se prvenstveno kroz aktivnosti Centra za obnovu kulture (COK).

Centar je 2009. osnovao Stjepo Bartulica, Hrvat rođen u SAD-u, gdje je završio političke znanosti prije nego se 1992. vratio u Hrvatsku i započeo dugogodišnju karijeru u Ministarstvu vanjskih poslova. U drugoj polovici 2000-ih Bartulica je doktorirao na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu te postao docent na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Tada je osnovao i COK, kojem je kao temeljne ciljeve postavio promicanje zaštite ljudskog života od začeća do smrti, tradicionalne obitelji i nacionalnog identiteta određenog kršćanskim naslijeđem te slobodnog gospodarstva u vidu „ograničene vlade, niskih poreza, blage regulacije, te slobodne, ali poštene konkurencije, uvijek zasnovane na osobnoj odgovornosti”⁹. Iako ciljevi COK-a nose snažan pečat ideološkog utjecaja američke desnice, oni su bliski i ciljevima katoličkog reda Opus Dei,¹⁰ kojem su jako bliski i Bartulica i Batarelo, kao i čelnica udruge U ime obitelji Željka Markić (Brakus, 2017). Za Bartulicu, Batarela i Popova glavni problem Hrvatske nije bila samo činjenica što su bivši komunisti u 1990-ima „odlučivali tko može nešto vrijedno kupiti” (Bartulica, 2016) već se kao jednako važan problem ispostavilo naslijeđe komunističkog mentaliteta u cijelom hrvatskom društvu „koje doživljava državu kao zadnju i središnju instancu za sve naše životne probleme” (Bartulica, 2015). Po čelniku COK-a, iz dotičnog doživljavanja države kao dadilje proizlazi i ogorčenosti širokih slojeva „na uspješne poduzetnike zbog njihova materijalnog uspjeha” (Bartulica, 2018: 217), što otprilike odgovara sindromu koji je Županov opisao pod pojmom pragmatičnog individualizma kao zavisti individue na tuđa postignuća, koje je označio naličjem egalitarizma (Županov, 1995: 151-155). Pod geslom države kao problema, a ne rješenja, koja treba biti što manja kako bi se razvijala osobna sloboda i odgovornost, Bartulica je kao rješenje za ozdravljenje hrvatskog društva vidio kršćanski moralni nauk, ali i ideje Friedricha von Hayeka i Milтона Friedmana koje je vidio kao sredstva osnaživanja osobne slobode i odgovornosti budući da razotkrivaju „razarajuće posljedice kolektivističkih politika” (2018: 218). Ovaj savjetnik predsjednika Ive Josipovića i premijera Tihomira Oreškovića za vjerska pitanja te naposljetku zastupnik Domovinskog pokreta u Hrvatskom saboru i u Europskom parlamentu vidio je, poput Darka Polšeka, naslijeđe ere države blagostanja kao čimbenik koji je i u zapadnoj i u istočnoj Europi devastirao vrijednosti tradicije, poduzetnosti i osobne odgovornosti (Bartulica, 2013) dok je, poput Šonje, pojam populizma koristio kao istoznačnicu za fiskalnu neodgovornost države (Romac, 2015).

Sličan pogled Bartulici na državu imao je i Luka Popov koji je također vidio prisutnost komunističkog mentaliteta u činjenici da „mnogi ljudi u Hrvatskoj i danas misle da je država dobra majka koja će se pobrinuti za njihove potrebe”, dok bi po voditelju bloga Katkapitalizam država kroz maksimalnu deregulaciju trebala

⁹ cok.hr/ciljevi.

¹⁰ Opus Dei na prvo mjesto stavlja vrijednosti profesionalne kompetencije i osobne odgovornosti, uz distanciranost prema suvremenomu katoličkom socijalnom nauku (Walsh, 1989).

omogućiti ljudima „da sami sebi osiguraju uvjete za dobar život” (Hudelist, 2014a). Dok su Bartulica i Popov naglasak stavljali na negativnu vezu statizma s vrijednostima samodostatnosti i odgovornosti, Batarelo je primarno prilazio statizmu kao opasnosti za tradicionalnu kršćansku obitelj koja je temeljna jedinica ekonomskog i društvenog poretka. Po utemeljitelju zaklade Vigilare, „što su obitelji slabije, imate glomazniji državni aparat koji ulazi u sve sfere ljudskog života”, čime država razara i moralno djelovanje obitelji na život pojedinca (Hudelist, 2013). U svome javnom djelovanju, Batarelo se primarno fokusirao na promicanje tradicionalne obitelji i antirodne politike, u okviru kojeg je koristio pojam antistatizma. Poseban slučaj u COK-ovskom krugu predstavlja Andrej Grubišić, kojeg se može prije ocijeniti kao katoličkog neoliberala, nego desničara. Naime, kao javno deklarirani katolik i poduzetnik za korporativne financije, Grubišić u javnosti nije koristio antimanjinski, antirodni ili nacionalistički diskurs, već je gradio imidž beskompromisnog borca protiv državnog intervencionizma, svodeći ulogu javnog sektora samo na pomoć ljudima koji „nisu objektivno odgovorni za vlastite postupke”, tj. koji nisu „fizički i mentalno sposobni se brinuti o sebi” (Grubišić, 2021; Tašev, 2022). Istovremeno, Grubišić je zastupao vrijednosti profesionalne kompetencije i osobne odgovornosti za koje se zalaže Opus Dei (IKA, 2025), dok je 2020. pozdravio pojavu Domovinskog pokreta kao prve stranke u Hrvatskoj koja se zalaže za ekonomiju slobodnog tržišta.¹¹

Približavanje radikalno desnih katoličkih intelektualaca i neoliberala u borbi protiv redistributivne etike i političkog kapitalizma

S obzirom na propitivanje neoliberalne paradigme koja je uslijedila kao rezultat financijske krize iz 2008., a koja je rezultirala i odstupanjem od neoliberalnih politika u Europskoj uniji putem monetarne politike kvantitativnog popuštanja u 2010-tim, nije neočekivano da su istaknuti neoliberali u Hrvatskoj prihvatili ponuđenu suradnju u obrani neoliberalizma koja je došla od strane nove, prohayeckovske struje na radikalnoj desnici (Hudelist, 2014a). Dotična suradnja primarno se ostvarivala putem festivala Kulfest te zagrebačkog Free market Road Showa (FMRS), franšize istoimenih festivala koji se održavaju u velikom broju europskih zemalja u krovnoj koordinaciji Austrijskoga ekonomskog centra (AEC) iz Beča koji promiče naslijeđe austrijske ekonomske škole s naglaskom na idejama Ludwiga von Misesa i Friedricha Hayeka.¹² Održavanje Kulfesta i FMRS-a je polovicom 2010-ih godina pokrenuo Bartuličin COK, s tematskim fokusom na borbu protiv post-1989 liberalnih

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=I7wRVQxJs58>. Domovinski pokret, uz radikalno nacionalističke, antisrpske i antiljevičarske stavove, zagovara i socijalnu politiku usmjerenu na ratne veterane i njihove obitelji, kao i na ruralne i tradicionalne zajednice. Međutim, DP se paralelno zalagao za slobodno tržište, smanjenje poreza i državnih rashoda, barem do ulaska u Vladu 2024. Glavni zagovaratelji spoja krajnje desnih i neoliberalnih vrijednosti bili su prvi predsjednik DP-a, glazbenik i poduzetnik Miroslav Škoro te doskorašnji potpredsjednik stranke Mario Radić, krupni poduzetnik u sektoru trgovine i usluga. Radić je čak 2024. izjavio kako je DP stranka „protiv globalizma u međunarodnim politikama, dok je ekonomski globalizam vrlo dobrodošao” (<https://www.youtube.com/watch?v=-yyUNLDSwPE>). Za ideologiju i politiku DP-a vidjeti i Petsins, 2025.

¹² <https://austriancenter.com/free-market-road-show/>.

političkih i društvenih vrijednosti, uz istodobno promicanje neoliberalizma.¹³ Uz razne domaće i inozemne radikalne desničare, na festivalima su višekratno sudjelovale i javne perjanice neoliberalizma u Hrvatskoj, Davor Huić, Velimir Šonje i Nenad Bakić (Škokić, 2019: 255).

Davor Huić, dugogodišnji čelnik udruge Lipa koja se zalaže za smanjenja poreza i redistributivne uloge države te kandidat liberalne stranke Fokus na lokalnim izborima u Zagrebu 2021. ustvrdio je kako Kulfest predstavlja „konačnu točku pomirenja ‘klasičnih’ i ‘konzervativnih’ liberala”, što se odnosilo na započetu suradnju neoliberala i krajnjih desničara neoliberalne orijentacije (Kikaš, 2014). Huić nije vidio ništa sporno u suradnji s katoličkom radikalnom desnicom, već naprotiv, medijsko problematiziranje dotične suradnje tumačio je kao dokaz „o tome koliko je naša zemlja otišla sasvim ulijevo” (Hudelist, 2015). Po Huiću, koji je služio i kao savjetnik za unutarnju politiku premijera Tihomira Oreškovića, hrvatsko-kanadskoga visokorangiranog menadžera bliskog Katoličkoj Crkvi,¹⁴ Hrvatska je otišla toliko ulijevo budući da je mentalno zaostala u komunizmu, pod čime je Huić vidio ovisnost stanovništva o uslugama socijalne države. Sličan stav je u povodu imenovanja Oreškovića za premijera iskazao i Vice Batarelo, koji je izrazio nadu kako će Orešković, poput Margaret Thatcher i Ronalda Reagana, „razdrmati hrvatsko društvo i gospodarstvo” uvođenjem rezova u „ljevičarsku socijalnu državu” (Petranović, 2017).

Borba protiv težnje građana za „državom dadiljom” (*Nanny state*),¹⁵ kao i kritika nesklonosti lijevih i desnih *mainstream* političkih elita politikama slobodnog tržišta postala je zajednički idejni okvir neoliberala poput Huića, kolumnista portala Index Gorana Vojkovića i poduzetnika Nenada Bakića s jedne strane te Bartulice, Batarela i Popova s druge strane. Sadržaj tog idejnog okvira činio je narativ kako široko prihvaćeno komunističko naslijeđe države dadilje za posljedicu ima prevelik državni i javni sektor koji održava i koruptivno-klijentelistička sprega političara i sindikata javnih službi protiv djelovanja slobodnog tržišta (Srzić, 2014; Ćurić, 2016; Vitas, 2017; Vojković, 2017; R. I., 2019; Bakić, 2024). Po Huiću, navedeni problemi rezultirali su time da je hrvatska tranzicija završila u socijalizmu (Huić, 2019). Osim u ekonomiji, snažne socijalističke trendove u hrvatskom društvu Huić je vidio i u uvođenju građanskog odgoja u škole zbog kritičkog pristupa kurikulumu povijesti kapitalizma, koji su i Popov i Huić etiketirali kao uvođenje „marksističkog pristupa” u obrazovanje (Barukčić, 2014).

Iako su neoliberali opetovano kritizirali politike „ustaša i partizana” kao jednu od glavnih kočnica razvoja hrvatskog društva, korištenjem diskursa o mentalnom zaostajanju Hrvata u komunizmu i završetku hrvatske tranzicije u socijalizmu postali su *de facto* suputnici Karamarkove desne ofenzive poduprte Katoličkom Cr-

¹³ COK je polovicom 2010-ih organizirao i ljetne škole za mladež, na kojoj je 2014. uz Bartulicu, Batarela i Popova predavao i José Piñera, ministar rada u čileanskoj vojnoj diktaturi Augusta Pinocheta, na temu pogubnosti državnog intervencionizma za ekonomiju rasta. <https://cok.hr/završen-zff/>.

¹⁴ Tihomir Orešković visokorangirani je menadžer međunarodne farmaceutske kompanije Teva, u čijem sastavu je i zagrebačka Pliva. Mediji su špekulirali da je Katolička Crkva imala presudnu ulogu kod njegova dovođenja na premijersko mjesto u kratkotrajnoj koalicijskoj vladi Karamarkova HDZ-a i Mosta 2015./2016. Inače je Oreškovićev savjetnik za vjerska pitanja bio Stjepo Bartulica (Mlačak i Soldatić, 2016).

¹⁵ Na FMHS-u iz 2015. jedna je učesnica izlagala o Francuskoj kao *nanny state* gdje ljudi očekuju da se država brine za sve njihove potrebe, dok „poduzetničkog duha kronično manjka” (M. R., 2015).

kvom protiv bivših komunista i njihovih potomaka koji su navodno preuzeli vodeća mjesta u hrvatskoj kulturi i postali tajkuni hrvatske ekonomije. Budući da su neoliberali pri tom ignorirali činjenicu kako je desnica istovremeno krivila „djecu komunistu” za promicanje liberalnih individualističkih vrijednosti (Cipek, 2017: 164), čini se da su bili spremni žrtvovati političke i društvene vrijednosti liberalizma za savez s desnicom u borbi protiv naslijeđa socijalne države. Dotično je vidljivo iz Vojkovićeve pohvale Zlatku Hasanbegoviću zbog ukidanja potpore neprofitnim medijima, pri čemu je Vojković branio Hasanbegoviću politiku tvrdnjom kako je „državno financiranje neprofitnih medija samo financiranje državne indoktrinacije” (Vojković, 2016), dok je zanemario kako je Hasanbegović ukidanje potpore obrazložio kao borbu „protiv pseudoljevice koja nastavlja vršiti kulturnu i društvenu hegemoniju” (Večernji.hr, 2016). Sličnu „vrijednosnu neutralnost” iskazali su Huić i Bakić u povodu micanja Luke Popova iz HRT-ove emisije Peti dan do koje je došlo zbog javne potpore koju je Popov iskazao svećeniku koji je kod pričesti segregirao dječaka s Downovim sindromom. I Huić i Bakić branili su Popova pozivanjem na zaštitu slobode govora (Benačić, 2017), dok istodobno nisu prepoznali molitvene kampanje ispred bolnica i rodilišta s ciljem zabrane pobačaja, u kojima su sudjelovali i ljudi bliski Bartulici, Batarelu i Popovu,¹⁶ kao napad na osobna prava žena na raspolaganje svojim tijelom.

Ako Huić, Vojković i Bakić nisu marili za moguće posljedice suradnje između katoličkih fundamentalista neoliberalne orijentacije i neoliberala, čini se kako Velimir Šonje jeste. U nastupima na Kulfestu 2014. te FMRS-u 2015. i 2017. Šonje se ograničio na izlaganje zavisnosti veličine državnog i javnog sektora i ekonomskog zaostajanja Hrvatske (M. R., 2015). U velikom intervjuu iz 2016. danom časopisu *Obnova*, izdanju istoimene udruge mladih intelektualaca i aktivista bliskih udruzi U ime obitelji, Šonje je ustvrdio kako državni paternalizam prije svega proistječe iz utjecaja moćnih interesnih skupina koje su dovele hrvatsku ekonomiju do korporativizma koji je opisao kao hibrid kapitalizma i socijalizma „u kojem imamo (...) poduzetnike koji samostalno odlučuju (...) ali imamo i vlasti koje ograničavaju i nadziru sve bitne procese, većim dijelom bez jasna utemeljenja u nekom općem interesu” (Lučić, 2016: 21-22). Tadašnji izostanak ideološkog korištenja „bauka komunističkog naslijeđa” može se pripisati Šonjinu istraživanju ekonomskih stavova hrvatskih birača s kraja 2014. koje je pokazalo snažnu podijeljenost stavova ispitanika prema privatizaciji državnih poduzeća (Šonje, 2015), iz čega je izveo zaključak kako „ukupan stav (biračkog tijela – op. a.) bolje je opisati kao oštru polarizaciju, nego kao robovanje egalitarnom sindromu” (Šonje, 2017a). Vjerojatno pod utjecajem rezultata vlastita istraživanja, Šonje je i u okviru polemike o vrijednosti Županovljeve teorije tvrdio kako egalitarni sindrom primarno proizlazi iz manipulacije interesnih skupina biračkim tijelom, a ne iz sociokulturnog naslijeđa (Šonje, 2016, 2017a).¹⁷

¹⁶ <https://vigilare.info/?s=40+dana+za+%C5%BEivot>.

¹⁷ Istovremeno objavljeni rezultati empirijskog testiranja egalitarnog sindroma koji su proveli Aleksandar Štulhofer, Ivan Burić i Vuk Vuković pokazali su kako je porast nezaposlenosti 1990-ih u najvećoj mjeri utjecao na prisutnost vrijednosti egalitarnog sindroma (Vuković, Štulhofer, Burić, 2017, 218-219). Vuk Vuković ustvrdio je u kasnijem eseju kako je egalitarni sindrom bio prisutan u svim zemljama kao oblik početnog otpora modernizaciji, pri čemu je njegovo recenno prisustvo u Hrvatskoj interpretirao kao rezultat socijalističke modernizacije, gdje je Hrvatska u zgnusnutom razdoblju prošla procese koje su zemlje zapadne Europe prolazile postupno kroz stoljeće i pol (Vuković, 2018).

Međutim, u spomenutom intervjuu u časopisu *Obnova* ipak je ustvrdio kako se u Hrvatskoj „trgovanje na tržištu kapitala smatra spekulacijom, a zarada na tom tržištu označava se nemoralnom. To je tako u društvu čije su temeljne kulturne norme antikapitalističke” (Lučić, 2016: 26).¹⁸

Iz sličnog ideološkog polazišta Šonje je interpretirao i slom Agrokoru početkom 2017. godine, čiji uzrok nije vidio samo u kljentelističkim vezama države i dotičnog koncerna, već ga je interpretirao i kao posljedicu ekonomskog nacionalizma čiji se korijeni nalaze u „socijalističkom i ranijem agrarnom naslijeđu” koje „na ovim prostorima nikada nije omogućilo kapitalistički tip modernizacije” (Šonje, 2017b). Sličnu interpretaciju slučaja Agrokor dao je i Darko Polšek, koji propast najvećega hrvatskog gospodarskog subjekta nije primarno vidio u samoj kljentelističkoj sprezi države i Agrokoru, već u biračkoj potpori takvom tipu sprege koji je nazvao državnim kapitalizmom (Polšek, 2017 u Ivanković, 2017).¹⁹ U polemičkom osvrtu na argumente Šonje i Polšeka, Željko Ivanković, tadašnji urednik portala Nezavisnog sindikata znanosti i obrazovanja Ideje, ustvrdio je kako „hrvatski problem nije ‘egalitarni sindrom’ koji su kao istočni grijeh ‘mentaliteta’ promovirali i Šonje i Polšek”, već privatizacija u Hrvatskoj koja je stvorila ortački kapitalizam koji ugrožava same temelje liberalne demokracije (Ivanković, 2017).²⁰ Ivankovićeva kritika Šonjinih i Polšekovih stavova prioritiziranja tržišta pred liberalnom demokracijom koincidirala je s optužbama glavnog urednika portala Indeks Matije Babića kako hrvatski liberali ignoriraju „bujanje katoličkog fanatizma” te s konstatacijom novinara *24sata* Borisa Rašete kako se hrvatska radikalna desnica sastoji od ustaša i neoliberala (Babić i Rašeta u Šonje, 2017d).

Dotične opaske potakle su Šonju na polemičku obranu liberalizma. Polazeći od konceptualizacije liberalizma kao ideje i ekonomskih i političkih sloboda jednako udaljene od svakog vida ekstremizma, Šonje je negirao sudove Babića i Rašete tvrdnjom o podudarnosti visokog standarda ekonomskih i političkih sloboda u svim razvijenim zemljama svijeta, s izuzetkom Singapura (Šonje, 2017d, 2018). Ipak, Šonje je priznao kako:

„Podemo li od uže definiranog ekonomskog liberalizma (privatno vlasništvo + slobodno poduzetništvo + tržišta...), vidjet ćemo zašto su neki ekonomski liberali doista slijepi na desno oko, ali to ne znači da liberalizam pripada desnim ekstremnim ideologijama. Ne smije se izgubiti iz vida da na krajnje lijevom dijelu političkog spektra nema baš nikoga tko bi zagovarao ideje i politike ekonomskih sloboda (...) S druge strane, krajnje desni prostor ekonomskim se liberalima može učiniti malo odškrinut. Tamo uvijek postoji netko (u pravilu manjina, jer pravi ekstremni desničari su teški kolektivisti) tko zagovara liberalne ekonomske ideje” (Šonje, 2017d).

Obrazlažući nadalje veze liberalizma s krajnjom desnicom kao eksces, a ne pravilo, Šonje je pravdao Hayekovu povezanost s režimom čileanskog diktatora Au-

¹⁸ Šonje je sam aktivni ulagač na tržištu kapitala (Ercegović, 2023).

¹⁹ Poput ranije Polšeka, Šonje je tada kritizirao katolički socijalni nauk kroz kritiku antitržišne politike pape Franje, koju je okarakterizirao kao „kršćanski socijalni konzervativizam” (Šonje, 2017c).

²⁰ Komentar na slučaj Agrokoru kao rezultat naslijeđa „socijalističko-komunističkog” mentaliteta dao je i Nenad Bakić, čije je natpise o Agrokoru na njegovu blogu *eclectica.hr* prenosio portal *narod.hr*, glasilo udruge U ime obitelji (Bakić 2017a; 2017b).

gusta Pinocheta narativom koji je prikazivao politike čileanskoga socijalističkog premijera Salvadora Allendea kao postupno uvođenje socijalističke diktature. Pri tome je obrazložio Hayekovu suradnju s Pinochetom činjenicom da je poznati austrijski ekonomist, kao protivnik i nacističke i komunističke diktature, „na temelju poznavanja socijalističkih zemalja koje su bile Allendeovi uzori i sponzori lako mogao predvidjeti u kakvu će se zemlju izroditi Čile ako Allende nastavi kako je krenuo” (Šonje, 2017d).²¹ Nadalje, negirao je interpretaciju kako slobodno tržište proizvodnjom nejednakosti stvara plodno tlo za uspon političkog ekstremizma putem interpretacije kako „su razlike koje provociraju pitanja preraspodjele u manjoj mjeri plod djelovanja tržišta, a u puno većoj mjeri proizlaze iz šireg okvira političke nejednakosti i nepravde”, koji nastupaju uslijed državnog intervencionizma (Šonje, 2017d).

Interpretacija povezanosti ekstremizma s državnim intervencionizmom bila je Šonji polazište iz kojeg je vezu između aktualnog uspona radikalne desnice u istočnoj Europi s migrantskom krizom rastumačio kao reakciju na „opasnost za socijalni standard starosjedilaca s obzirom na velike transfere domicilnom stanovništvu iz proračuna”, zanemariivši pri tom manipulaciju kulturalnom ksenofobijom kao faktor uspona iste (Šonje i Polšek, 2019: 88, 95). Dotična argumentacija proizlazila je iz širega interpretativnog okvira obrane nasljeđa post-1989 liberalnog poretka, koju je Šonje s Darkom Polšekom izložio u knjizi *Prešućeni trijumf liberalizma*. U navedenoj knjizi uspon desnog radikalizma u 2010-im Šonje interpretira kao posljedicu populističke fiskalne neodgovornosti elita u 2000-ima, koja je udaljila ljude od aktivnog sudjelovanja na slobodnom tržištu (Šonje i Polšek, 2019).

Fiskalna neodgovornost i državni intervencionizam kao uzrok ekonomskih problema u Europi postale su središnje teme i FMRS konferencija od 2019., kada se kao partner u organizaciji uključila i Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta (ZŠEM), vodeća poslovna škola u Hrvatskoj.²² S ulaskom ZŠEM-a kao partnera COK-u, rasprave na FMRS-u većinom su se usmjerile na debatiranje o pozitivnim efektima fiskalnog konzervativizma i deregulacije na ekonomski rast, uz sudjelovanje raznih domaćih i inozemnih ekonomskih stručnjaka neoliberalne orijentacije.²³ Međutim, diskursi s FMRS-ova iz 2010-ih ipak nisu zamrli, već su opet oživjeli 2024. na konferenciji Libertas u organizaciji Matice hrvatske, koja je ponovo na jednom mjestu okupila Davora Huića, Nenada Bakić, Velimira Šonju, Andreja Grubišića te Stjepu Bartulicu i Ivicu Šolu, katoličkog teologa izrazito antirodnih i antimanjinskih usmjerenja bliskog udruzi U ime obitelji (Šola, 2018, 2020, 2021). Pod naslovom *Hrvatska perspektiva: ekonomski tigar ili patuljak?*, navedeni akteri su kao glavne prepreke hrvatskim ekonomskim perspektivama istaknuli problem „socijalističkog mentalnog sklopa koji dominira u Hrvatskoj”, a koji se očituje u težnji velikog dijela građana „sigurnosti nasuprot slobodi” u čemu su neki od učesnika našli uzrok nostalgije „prema bivšim političkim sustavima i režimima” (Borojević, 2024; Index.hr,

²¹ Argumente slične Šonji u opravdavanju Pinochetove diktature koristio je i Robin Harris, dugogodišnji potpredsjednik COK-a i bivši savjetnik britanske premijerke Margaret Thatcher (Šimičević, 2020), pri čemu su obojica potpuno ignorirali činjenicu kako je Pinochetova diktatura generala 60 000 žrtava (McSherry, 2005).

²² Na ZŠEM-u kao predavači rade istaknuti javni liberali poput Gorana Vojkovića, Vuka Vukovića, Borisa Podobnika i Vedrane Pribičević. Vidjeti <https://zsem.hr/katedre/ekonomija-i-matematika/> i <https://zsem.hr/katedre/pravne-discipline/>.

²³ <https://cok.hr/category/eventi/free-market-road-show/>.

2024). Kako je konferencija najavljena kao početak umrežavanja zagovornika slobodnog tržišta raznih ideoloških usmjerenja, tek će budućnost pokazati daljnje perspektive suradnje radikalne desnice i neoliberala u Hrvatskoj.

Zaključne napomene

U prvom redu, ovaj rad pokazuje kako su hrvatski neoliberali i kršćanski radikalni desničari za diskreditaciju društveno-ekonomskog naslijeđa socijalizma i postkomunističkog statizma koristili koncepte iz Županovljeve teorije egalitarnog sindroma, poput državnog paternalizma, redistributivne etike i antipoduzetničkog mentaliteta. Pri tom, razlika između radikalnih desničara i neoliberala bila je u tome što su poneki od potonjih, poput Velimira Šonje, isticali povezanost socijalističkog egalitarizma s predkomunističkim društvenim naslijeđem, dok su ga katolički fundamentalisti sužavali isključivo na socijalističko razdoblje.

Činjenica da su Nenad Bakić, Davor Huić i Goran Vojković bili spremni zane-mariti antiliberalne ideje kršćanskih radikalnih desničara, dok god su se isti zalagali za neoliberalni poredak slobodnog tržišta, pokazuje otvorenost neoliberalizma autoritarnim tendencijama. Čak je i Velimir Šonje, iako je gledao zauzeti distanciranu poziciju prema katoličkim radikalima konceptualiziranjem (neo)liberalizma kao ideje političkih koliko i ekonomskih sloboda, iskazao pozitivan stav prema Orbano-vim ekonomskim politikama, neoliberalnim vrijednostima Tea Party pokreta te je opravdavao Hayekove dobre odnose s Pinochetom, kao i samu Pinochetovu diktaturu. Rad pokazuje i kako je Šonje bio intelektualac koji je u najdužem vremenskom kontinuitetu koristio razne pojmove teorije egalitarnog sindroma pa je time, makar i posredno, predstavljao i kariku koja je transferirala teoriju egalitarnog sindroma prema katoličkim fundamentalistima okupljenim oko COK-a.

Drugi važan doprinos ovog rada je prikaz kako se i u hrvatskom slučaju barem djelomično mogu primijeniti argumenti Quinna Slobodiana kako se ideologija su-vremene radikalne desnice smjestila unutar neoliberalizma, a ne kao opozicija prema njemu. Stoga je u ovom radu i izložen sveobuhvatni prikaz putovanja koncepta teorije egalitarnog sindroma iz društvenih znanosti u javni diskurs, prvo neoliberala pa zatim i kršćanske radikalne desnice. Prisutnost neoliberalnih ideja kod radikalne desnice u Hrvatskoj i Sloveniji može se pripisati činjenici da, iako iz različitih razloga i s različitim učincima, hrvatsku i osobito slovensku tranziciju karakterizirao je visok stupanj državnog intervencionizma, što je ostavilo prostora da se neoliberalizam pozicionira barem kao dijelom plauzibilna alternativa *mainstream* politici. Za razliku od dotičnog, u većini zemalja bivšeg sovjetskog bloka, tranzicija je provedena naglom implementacijom neoliberalnih reformi, što je neoliberalizam diskreditiralo u krugovima radikalne desnice, budući da je isti bio označen isključivo kao ideologija *mainstream* postkomunističkih elita.

Naposljetku, ovaj rad predstavlja i *post festum* prilog raspravi koja se prije desetak godina vodila u hrvatskoj sociologiji i politologiji o znanstvenoj utemeljenosti i ideološkoj neutralnosti Županovljeve teorije. Ne ulazeći u aspekt znanstvene utemeljenosti, u vezi pitanja ideološke neutralnosti treba naglasiti kako svaki intelektualni čin društvene prakse, bilo u izgovorenoj ili pisanoj formi, neizbježno sadrži ideološku intenciju koja se procjenjuje i prema načinu na koji ideje shvaćaju i upotrebljavaju kako sljedbenici, tako i protivnici dotičnih ideja (Freedon, 1996: 47-95).

Literatura

- Bakić, N. (2017a). Bakić o Agrokoru: Rizici su za Hrvatsku manji nego nam se predstavlja u medijima. *Narod.hr*. 2. travnja. [https://narod.hr/hrvatska/biznis/bakic-o-agrokoru-rizici-su-za-hrvatsku-manji-nego-nam-se-predstavlja-u-medijima#:~:text=Poduzetnik%20Nenad%20Baki%C4%87%2C%20komentirao%20je%20sino%C4%87%20u,javnom%20izbijanju%20krize%20\(jedini\)%20rekao%20da%20je](https://narod.hr/hrvatska/biznis/bakic-o-agrokoru-rizici-su-za-hrvatsku-manji-nego-nam-se-predstavlja-u-medijima#:~:text=Poduzetnik%20Nenad%20Baki%C4%87%2C%20komentirao%20je%20sino%C4%87%20u,javnom%20izbijanju%20krize%20(jedini)%20rekao%20da%20je).
- Bakić, N. (2017b). Nenad Bakić: Nakon krize u Agrokoru, doći će do povećanja rejtinga za Hrvatsku! *Narod.hr*. 8. travnja. [https://narod.hr/hrvatska/biznis/nenad-bakic-nakon-krize-agrokoru-doci-ce-do-povecanja-rejtinga-hrvatsku#:~:text=Nenad%20Baki%C4%87%2C%20investitor%20i%20poduzetnik%2C%20na%20svojem,vi%C5%A1e%20puta%20pisao%20\(i%20odmah%20p%20javnom](https://narod.hr/hrvatska/biznis/nenad-bakic-nakon-krize-agrokoru-doci-ce-do-povecanja-rejtinga-hrvatsku#:~:text=Nenad%20Baki%C4%87%2C%20investitor%20i%20poduzetnik%2C%20na%20svojem,vi%C5%A1e%20puta%20pisao%20(i%20odmah%20p%20javnom).
- Bakić, N. (2024). Nasljeđe Socijalizma ti sprječava napredak. 10. listopada. <https://www.youtube.com/watch?v=pmUlBPgJVfU>.
- Bartulica, S. (2013). Lessons Learned from the Transition from Communism to Free-Market Democracy: The Case of Croatia. *The Catholic Social Science Review*, 18 (1), 187–202. <https://doi.org/10.5840/cssr20131814>.
- Bartulica, S. (2015). Politika i ovisnici. *Cok.hr*. 29. kolovoza. <https://cok.hr/politika-i-ovisnici/>.
- Bartulica, S. (2016). Trenutak istine. *Cok.hr*. 1. studenoga. <https://cok.hr/trenutak-istine/>.
- Bartulica, S. (2018). Postkomunistička tranzicija i vrlina u poslovnoj etici. *Obnovljeni život*, 2018, 73(2), 213–226. <https://doi.org/10.31337/oz.73.2.5>.
- Barukčić, M. (2014). Libertarijanci: Građanski odgoj propagira marksizam. *Tportal.hr*. 2. travnja. https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/libertarijanci-gradanski-odgoj-propagira-marksizam-20140701?meta_refresh=1.
- Behr, V. (2024). The Illiberalism(s) of Polish Conservative Intellectuals. U: M. Laruelle (ur.), *The Oxford Handbook of Illiberalism* (str. 959–983). New York: Oxford University Press.
- Benačić, A. (2017). Trostruka zagrada Luke Popova. *faktograf.hr*. 15. svibnja. <https://faktograf.hr/2017/05/15/trostrukazagrada-luke-popova>.
- Borojević, R. (2024). Ekonomske slobode za uspješnu budućnost. *Vijenac*. 23. svibnja. <https://www.matica.hr/vijenac/788/ekonomske-slobode-za-uspjesnu-buducnost-36380/>.
- Brakus, A. (2017). Željka i Opus Dei. *Novosti*. 13. ožujka. <https://www.portalnovosti.com/zeljka-i-opus-dei>.
- Burić, I. (2010). *Nacija zaduženih. Od komunističkog pakla do potrošačkog kapitalizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Burić, I. (2024). *Sociologija hrvatskog društva. Proces i strukture u suvremenom hrvatskom društvu*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Burić, I. i Štulhofer, A. (2020). *Egalitarni sindrom. Sučeljenost kulture i društvenog razvoja?* Zagreb: Jesenski i Turk, HSD.

- Buzogány, A. (2017). Illiberal democracy in Hungary: Authoritarian diffusion or domestic causation? *Democratization*, 24(7), 1307–1325. <https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1328676>.
- Buzogány, A., Varga, M. (2023). Illiberal Thought Collectives and Policy Networks in Hungary and Poland, *European Politics and Society* 24, 1, 40–58. <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1956238>.
- Callison, W. i Manfredi, Z. (ur.) (2020). *Mutant Neoliberalism. Market Rule and Political Rupture*. New York: Fordham University Press.
- Campbel, D. i Putnam, R. D. (2012). God and Caesar in America: Why Mixing Religion and Politics Is Bad for Both. *Foreign Affairs*, 91 (2), 34–43.
- Carstensen, M. B. i Schmidt, V. A. (2016). Power Through, Over and in Ideas: Conceptualizing Ideational Power in Discursive Institutionalism. *Journal of European Public Policy*, 23 (3), 318–337. <http://dx.doi.org/10.1080/13501763.2015.1115534>.
- Carstensen, M. B. i Schmidt, V. A. (2018). Ideational Power and Pathways to Legitimation in the Euro Crisis. *Review of International Political Economy*, 25 (6), 753–778. <https://doi.org/10.1080/09692290.2018.1512892>.
- Casas Klausen, J., Chamon, P. (2022). Neoliberalism Out of Place: The Rise of Brazilian Ultraliberalism. U: Q. Slobodian i D. Plehwe (ur.), *Market Civilizations: Neoliberals East and South* (str. 223–250). New York: Zone Books.
- Cipek, T. (2017). The Spectre of Communism is Haunting Croatia. The Croatian Right's Image of the Enemy, *Politička misao*, 54 (1-2), 150–169.
- Cooper, M. (2017). *Family Values: Between Neoliberalism and the New Social Conservatism*. New York: Zone Books.
- Cooper, M. (2021). The Alt-Right: Neoliberalism, Libertarianism and the Fascist Temptation. *Theory, Culture & Society*, 38(6), 29–50. <https://doi.org/10.1177/0263276421999446>.
- Cvjetičanin, B., Katunarić, V. (1998). *Kulturna politika Republike Hrvatske. Nacionalni izvještaj*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- Čičin-Šain, A. (2007a). Nekonvencionalne teze o stanju i problemima hrvatske privrede. U: A. Čičin-Šain i V. Šonje (ur.), *Hrvatska na raskrižju. Izazovi dugoročnog razvoja u konkurentnom okružju*. (str. 161–198). Zagreb: MATE, ZŠEM.
- Čičin-Šain, A. (2007b). Izazovi dugoročnog razvitka Hrvatske u konkurentnom okruženju. U: A. Čičin-Šain i V. Šonje (ur.), *Hrvatska na raskrižju. Izazovi dugoročnog razvoja u konkurentnom okružju* (str. 23-52). Zagreb: MATE, ZŠEM.
- Čulić, M. (1999). *Tuđman – anatomija neprosvijećenog apsolutizma*. Split: Feral Tribune.
- Ćurić, D. (2016). Liberali sve slabiji jer još ratuju 'ustaše' i 'partizani'. *Večernji list*. 17. veljače. <https://www.vecernji.hr/vijesti/liberali-sve-slabiji-jer-jos-ratuju-ustase-i-partizani-1060766>.
- Dolenec, D. (2014). Preispitivanje „egalitarnog sindroma” Josipa Županova. *Politička misao*, 51 (4), 41–64.
- Dolenec, D. (2016). Nakon devijantne modernizacije, divlji kapitalizam? genealogija teze i neke kritičke opaske. U: D. Sekulić (ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu*. (str. 91–108). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Dolenec, D., Širinić, D. (2018). Još uvijek teorijska fantazija: egalitarni sindrom Josipa Županova. *Politička misao*, 55 (3), 7–42. <https://doi.org/10.20901/pm.55.3.01>.

- Ercegović, D. (2023). Ekonomski analitičar Velimir Šonje: Novac je plemenita stvar jer nastaje kad se dobro radi nešto što je potrebno drugim ljudima. *Mojnovac.hr*. 21. studenoga. <https://mojnovac.hr/ekonomski-analiticar-velimir-sonje-novac-je-plemenita-stvar-jer-nastaje-kad-se-dobro-radi-nes-to-je-potrebno-drugim-ljudima/>.
- Fischer, K. (2009). The Influence of Neoliberals in Chile before, during, and after Pinochet. U: P. Mirowski, D. Plehwe (ur.), *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. (str. 305–346). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Fischer, K. (2022). Latin America's Neoliberal Seminary: Francisco Marroquín University in Guatemala. U: Q. Slobodian i D. Plehwe (ur.), *Market Civilizations: Neoliberals East and South* (str. 251–274). New York: Zone Books.
- Foucault, M. (2016). *Rođenje biopolitike*. Zagreb: Sandorf & Mizantrop.
- Freeden, M. (1996). *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. New York: Oxford University Press.
- Freeden, M. (2015). The Elusiveness of European (Anti-)liberalism. U: D. Gosewinkel (ur.), *Anti-Liberal Europe: A Neglected Story of Europeanization* (str. 33–44). New York, Oxford: Berghahn Books.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Gabriel Valdés, J. (1995). *Pinochet's Economists: The Chicago School in Chile*. New York: Cambridge University Press.
- Gergorić, M. i Degač, Đ. (2024). Praying Against abortion: The Re-Publicisation of Religion in Croatia. *Religion, State and Society*, 52(4), 346–366. <https://doi.org/10.1080/09637494.2024.2375471>.
- Grubišić, A. (2021). Promašena borba protiv nejednakosti. *Narod.hr*. 18. travnja. <https://narod.hr/hrvatska/biznis/dr-sc-andrej-grubisic-promasena-borba-protiv-nejednakosti>.
- Hackworth, J. (2018). Religious Neoliberalism. U: D. Cahill et. all. (ur.), *The SAGE Handbook of Neoliberalism*. (str. 323–334). Los Angeles, London, New Delhi: SAGE.
- Hennig, A. (2021). Conclusion: Religion and illiberal politics: Patterns of an ambivalent relationship. U: A. Hennig and M. Weiberg-Salzmann (ur.), *Illiberal Politics and Religion in Europe and Beyond* (str.527–549). Frankfurt am Main: Campus.
- Hennig, A. (2022). Whose War? The Nature and Analysis of 'Culture wars' in Europe and Beyond. *Illiberalism Project. Culture Wars Papers* no. 16. <https://www.illiberalism.org/wp-content/uploads/2022/09/Culture-Wars-papers-no.-16-September-2022.pdf>.
- Hennig, A. (2024). Christianity and Illiberal Politics U: M. Laruelle (ur.), *The Oxford Handbook of Illiberalism* (str. 349–370). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197639108.013.11>.
- Hennig, A. i Hidalgo, O. (2021). The Ambivalences of Democracy: Religion and Illiberal Politics. U: A. Hennig and M. Weiberg-Salzmann (ur.), *Illiberal Politics and Religion in Europe and Beyond* (str. 35–64). Frankfurt am Main: Campus.
- Horvat, B. (2002). *Kakvu državu imamo, a kakvu državu trebamo?* Zagreb: Prometej.

- Hudelist, D. (2013). Novi konzervativizam u Hrvatskoj, *Globus*. 13. prosinca. <https://www.darkohudelist.eu/det.php?id=6>.
- Hudelist, D. (2014a). Novi konzervativizam u Hrvatskoj: usvajanje načela pokreta. *Globus*. 30. svibnja. <https://www.darkohudelist.eu/det.php?id=34>.
- Hudelist, D. (2014b). Luka Popov i Katkapital. *Globus*. 15. listopada. <https://www.darkohudelist.eu/print.php?id=49>.
- Hudelist, D. (2015). Liberalna ekonomska intelektualna scena u Hrvata. *Globus*. 20. veljače. <https://www.darkohudelist.eu/det.php?id=57>.
- Huić, D. (2019). Naša tranzicija je završila tamo gdje je i počela – u socijalizmu. *dugirat.com*. 3. prosinca. <https://dugirat.com/27683-davor-huic-nasa-tranzicija-je-završila-tamo-gdje-je-i-pocela-u-socijalizmu>.
- IKA. (2025). Četvrta korizmena tribina u Požegi. 4. travnja. <https://ika.hkm.hr/novosti/cetvrta-korizmena-tribina-u-pozegi-4/>.
- Index.hr. (2024). *Političarima je važnija janjetina od promjena, tvrde na konferenciji Matice hrvatske*. 18. svibnja. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/politicarima-je-vaznija-janjetina-od-promjena-tvrde-na-konferenciji-matice-hrvatske/2566160.aspx>.
- Ivanković, Ž. (2017.). Kako je došlo do razgovora s Ivicom Todorićem, i druga objašnjenja. *Ideje.hr*. 9. kolovoza. <https://ideje.hr/doslo-do-razgovora-s-ivicom-todoricem-druga-objasnjenja/>.
- Ivanković, Ž. i Šonje, V. (2011). *Nedemokratski kapitalizam i nova tranzicija*. Zagreb: Zagrebački ekonomski forum – Friedrich Ebert Stiftung.
- Katunarić, V. (2004). Vrijediti i koštati: sociokulturne pretpostavke tranzicije u novijim radovima hrvatskih ekonomista. *Društvena istraživanja*, 13 (1-2), 147–168.
- Katunarić, V. (2011). Od egalitarnog sindroma do izvrsnosti: O načinima legitimiranja društvenih nejednakosti. *Politička misao*, 48 (3), 11–34.
- Katunarić, V. (2016). Višestruka modernost ili retradicionalizacija hrvatskog društva? U: D. Sekulić (ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu*. (str.71–90). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Kiely, R. (2018). *The Neoliberal Paradox*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kiely, R. (2020). Assessing Conservative Populism: A New Double Movement or Neoliberal Populism? *Development and Change*, 51(2), 398–417. <https://doi.org/10.1111/dech.12567>.
- Kikaš, M. (2014). Antidržavna desnica ili o političkom uvozu. *Bilten*. 21. svibnja. <https://www.bilten.org/?p=964>.
- Koyama, Y. (2003). Transition in Croatia. *Ekonomski pregled*, 54 (11-12), 979–998.
- Laruelle, M. (2024). Introduction: Illiberalism Studies as a Field. U: M. Laruelle (ur.), *The Oxford Handbook of Illiberalism* (str.1–40). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197639108.013.49>.
- Lo Mascolo, G. (ur.) (2023). *The Christian Right in Europe. Movements, Networks, and Denominations*. Bielfeld: Transcript Verlag.
- Lo Mascolo, G. I Stoeckl, K. (2023). The European Christian Right: An Overview. U: G. Lo Mascolo (ur.) *The Christian Right in Europe. Movements, Networks, and Denominations* (str.11–42). Bielfeld: Transcript Verlag.

- Lučić, A. (2016). Razgovor s Velimirom Šonjom. *Obnova, časopis za kulturu, društvo i politiku*, 6 (1), 17–28.
- Marangos, J. (2024). Shock Therapy versus Gradualism in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union: Economic Theory's Battle of the Titans. U: A. V. Gevorkyan (ur.), *The Oxford Handbook of Post-Socialist Economies* (In Progress). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197621509.013.10>.
- McSherry, J. P. (2005). *Predatory States: Operation Condor and Covert War in Latin America*. Lanham et. al: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mehta, J. (2010). The Varied Roles of Ideas in Politics: From „Whether” to „How.” U: D. Béland & R. H. Cox (ur.), *Ideas and Politics in Social Science Research* (str. 23–46). New York: Oxford University Press.
- Mirowski, P. i Plehwe, D. (ur.) (2009). *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Mlačak A. i Soldatić, T. (2016). Drama u vrhu Crkve: Očajnički su htjeli spasiti Oreškovića. *Express 24 Sata*, 17. lipnja. <https://express.24sata.hr/top-news/drama-u-vrhu-crkve-ocajnicki-su-htjeli-spasiti-oreskovica-5671>.
- M. R. (2015). Free Market Road Show: Socijalna država je mrtva, a političari ne žele reći da novca nema. *Index.hr*. 28. travnja. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Free-Market-Road-Show-Socijalna-drzava-je-mrtva-a-politicari-ne-zele-rici-da-novca-nema/816961.aspx>.
- Pajnik, M., Kuhar, R. i Šori, I. (2016). Populism in the Slovenian Context: Between Ethno-Nationalism and Re-Traditionalisation. U: G. Lazaridis, G. Campani i A. Benveniste (ur.), *The Rise of the Far Right in Europe: Populist Shifts and 'Othering'* (str.137–160). London: Palgrave Macmillan.
- Petričić, D. (2000). *Kriminal u hrvatskoj pretvorbi: tko, kako, zašto*. Zagreb: Abakus.
- Petranović, D. (2017). Portret: Vice Batarelo. Konzervativac opasnih namjera ili glas 'autentičnih kršćana'? *T-portal*. 17. listopada. https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/konzervativac-opasnih-namjera-ili-glas-autenticnih-krscana-foto-20171016?meta_refresh=1.
- Petsisns V. (2025). Croatia's 'New' National Conservatives: the 'Homeland Movement'. *European Politics and Societies*, 27 (1), 151–164. <https://doi.org/10.1080/23745118.2025.2546798>.
- Pirro, A. L. P. (2023). Far Right: The Significance of an Umbrella Concept. *Nations and Nationalism*, 29(1), 101–112. <https://doi.org/10.1111/nana.12860>.
- Plehwe, D. (2009). Introduction. U: P. Mirowski, D. Plehwe (ur.), *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. (str. 1–42). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Plehwe, D. (2018). Neoliberal Thought Collectives: Integrating Social Science and Intellectual History. U: D. Cahill i dr. (ur.), *The SAGE Handbook of Neoliberalism*. (str. 85–97). Los Angeles, London, New Delhi: SAGE.
- Plehwe, D., Walpen, B. i Neunhöffer, G. (ur.) (2006). *Neoliberal Hegemony: A Global Critique*. London and New York: Routledge.

- Polšek, D. (1995). Koliko zajedništva treba demokracija? *Politička misao*, 32 (1), 68–77.
- Polšek, D. (2008). *Rađanje nacije. Kronika jednog skeptika u razdoblju tranzicije 1994. – 1995.* II. Izdanje Zagreb: DPKM.
- Polšek, D. (1999). Tri sporna pitanja u raspravama između liberala i katolika U: H. G. Fleck (ur.), *Liberalizam i katolicizam u Hrvatskoj, II. Dio.* (str. 121–137). Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann.
- Polšek, D. (2003). *Zapisi iz treće kulture.* Zagreb: Jesenski i Turk.
- Polšek, D. (2007). *Svjetsko carstvo i njegovi neprijatelji.* Zagreb: Jesenski i Turk.
- Polšek, D. (2016). *Erazmove poslovice i cargo kultovi novoga doba.* Zagreb: Ivo Pilar.
- Rabelo Queiroz, R. M., Bustamante, T., Neder Meyer, E. P. (2022). From Antiestablishmentarianism to Bolsonarism in Brazil. U: A. Sajó, R. Uitz i S. Holmes (ur.), *Routledge Handbook of Illiberalism* (str. 778–795). New York: Routledge.
- Rebac, I., Stojmenović, R. (2012). Čačić: Iz krize izlazimo tek kad izbacimo socijalizam iz glave. *24 Sata*. 28. ožujka. <https://www.24sata.hr/news/cacic-tvrdi-s-rusi-ma-nisam-razgovarao-o-petrokemiji-259821>.
- R. I. (2019). Huić: Sindikati su interesne skupine koje vode dobro plaćeni lobisti. *Index.hr*. 31. listopada. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/huic-sindikati-su-interesne-skupine-koje-vode-dobro-placeni-lobisti/2128316.aspx>.
- Rogić, I. (1998). Tranzicija i modernizacija u Hrvatskoj: likovi i kontekst. U: I. Rogić, Z. Zeman (ur.), *Privatizacija i modernizacija.* (str. 35–71). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Rogić, I. (2000). *Tehnika i samostalnost. Okvir za sliku treće hrvatske modernizacije.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rogić, I. (2002). Predgovor. U: J. Županov, *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma. Odabrane rasprave i eseji (1995. – 2001.)* (str. 5–10). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rogić, I. (2009). Pet tvrdnja o dvozidu. Kratak osvrt na hrvatske prilike 20 godina nakon rušenja Berlinskog zida, *Bogoslovska smotra*, 79 (4), 703–719.
- Romac, D. (2015). Dr. Stjepo Bartulica: Hrvatska desnica nema nikakve veze s konzervativnom idejom. *Novi list*. 24. svibnja. <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/dr-stjepo-bartulica-hrvatska-desnica-nema-nikakve-veze-s-konzervativnom-idejom/>.
- Schmidt, V. A. (2008). Discursive institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science*, 11 (1), 303–326. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342>.
- Sedlar, J. (2009). *Tuđman: film koji vas neće detuđmanizirati.* Zagreb: Hrvatsko slovo.
- Sesardić, N. (2021). The Curious Case of the Double Dissident. U: A. Hillman i T. Borland (ur.), *Dissident Philosophers' Voices Against the Political Current of the Academy* (str. 229–246). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Slobodian, Q. (2018). *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Slobodian, Q. (2025). *Hayek's Bastards: The Neoliberal Roots of the Populist Right.* New York: Zone Books.

- Slobodian, Q., Plehwe D. (2022). *Market Civilizations: Neoliberals East and South*. New York: Zone Books.
- Snegovaya, M. (2024). Political Economy of Illiberalism. U: M. Laruelle (ur.), *The Oxford Handbook of Illiberalism* (str. 435–460). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197639108.013.15>.
- Srzić, A. (2014). Treba nam više, a ne manje kapitalizma. *tportal.hr*. 19. srpnja. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/treba-nam-vise-a-ne-manje-kapitalizma-20140717>.
- Stanojević, M. (2014). Conditions for a Neoliberal Turn: The Cases of Hungary and Slovenia. *European Journal of Industrial Relations*, 20 (2), 97–112. <https://doi.org/10.1177/0959680113515609> (Original work published 2014).
- Stiegler, B. (2023). „Treba se prilagoditi.” *O novom političkom imperativu*. Zagreb: Bijeli val.
- Stone, L. (1971). Prosopography. *Daedalus*, 100 (1), 46–79.
- Šimičević, H. (2020). Bartulice i naličje. *Novosti*. 15. studenoga. <https://www.portal-novosti.com/bartulice-i-nalicje/>.
- Škegro, B. (2016). Zastrasujuće! Egalitarni sindrom glavni je uzrok stava da ovdje svi moramo biti jednaki u siromaštvu. *Večernji list*. 17. travnja. <https://www.vecernji.hr/vijesti/zastrasujuce-egalitarni-sindrom-glavni-je-uzrok-stava-da-ovdje-svi-moramo-biti-jednaki-u-siromastvu-1076911>.
- Škokić, T. (2019). O rodnoj i radnoj ideologiji. *Glasnik etnografskog instituta SANU*, LXVII (2), 247–263. <https://doi.org/10.2298/GEI1902247S>.
- Škreb, M. (2000). The Transition Process – It’s all About People, isn’t it? Text of the Jacques de Larosière Lecture given by Mr Marko Škreb, Governor of the Croatian National Bank, at the EBRD Ninth Annual Meeting, held in Riga, Latvia, on 21 May 2000. *BIS Review 43/2000*. <https://www.bis.org/review/r000526b.pdf>.
- Škreb, M. i Stručka, T. (2007). Kako istinski pokrenuti Hrvatsku? Od *shopping* liste k prioritetima, uz smanjenje rentijerskih aktivnosti. U: A. Čičin-Šain, A., V. Šonje (ur.), *Hrvatska na raskrižju. Izazovi dugoročnog razvoja u konkurentnom okružju* (str. 209–251). Zagreb: MATE, ZŠEM.
- Šola, I. (2018). Model crkve pape Franje povijesni je falsifikat i hereza. *Globus*, 15. ožujka. <https://www.jutarnji.hr/globus/za-globus-pise-ivica-sola-model-crkve-pape-franje-povijesni-je-falsifikat-i-hereza-7131288>.
- Šola, I. (2020). Ovo nije nikakva pomirba, već zamagljivanje istine, a državu nam vodi Pupovac. *Narod.hr*. 1. rujna. <https://narod.hr/hrvatska/ivica-sola-ovo-nije-nikakva-pomirba-vec-zamagljivanje-istine-a-drzavu-nam-vodi-pupovac>.
- Šola, I. (2021). Ivica Šola: Dolazi era LGBT totalitarizma. *uimeobitelji.net*. 6. srpnja. <https://uimeobitelji.net/ivica-sola-dolazi-era-lgbt-totalitarizma/>.
- Šonje, V. (1998). Trebaju li ekonomisti i sociolozi raspravljati o ukusima. U: M. Meštrović i A. Štulhofer (ur.), *Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj* (str. 143–156). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Šonje, V. (2007a). Hrvatska- zatvoreno društvo. U: A. Čičin-Šain i V. Šonje (ur.), *Hrvatska na raskrižju. Izazovi dugoročnog razvoja u konkurentnom okružju* (str. 53–82). Zagreb: MATE, ZŠEM.

- Šonje, V. (2007b). Ne dirajte mi državnu potrošnju. U: A. Čičin-Šain i V. Šonje (ur.), *Hrvatska na raskrižju. Izazovi dugoročnog razvoja u konkurentnom okružju* (str. 355–389). Zagreb: MATE, ZSEM.
- Šonje, V. (2011). *Hotel Europa: eseji i blogovi o krizi u Hrvatskoj i Europi (2009. – 2011.)*. Zagreb: Arhivanalitika.
- Šonje, V. (2015). *Analiza ekonomskih stavova hrvatskih birača: prikaz glavnih rezultata*. Zagreb: Arhivanalitika.
- Šonje, V. (2016). Egalitarni sindrom: ekonomska perspektiva. *Politička misao*, 53 (1), 153–163.
- Šonje, V. (2017a). Egalitarni sindrom otkriven među Hrvatima: hoće li zbog toga propasti? *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 14. travnja. <https://arhivanalitika.hr/blog/egalitarni-sindrom-otkriven-medu-hrvatima-hoce-li-zbog-toga-propasti/>.
- Šonje, V. (2017b). Agrokor nije sudbina Hrvatske. *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 7. kolovoza. <https://arhivanalitika.hr/blog/agrokor-nije-sudbina-hrvatske/>.
- Šonje, V. (2017c). Kako je malo liberalizma zbunilo Hrvate: osvrt na prošli i uvod u novi tjedan. *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 27. kolovoza. <https://arhivanalitika.hr/blog/kako-je-malo-liberalizma-zbunilo-hrvate-osvrt-na-prosli-i-uvod-u-novi-tjedan/>.
- Šonje, V. (2017d). Ekonomski liberalizam i ekstremizam: postoji li liberalno sljepilo? *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 3. listopada. <https://arhivanalitika.hr/blog/ekonomski-liberalizam-i-ekstremizam-postoji-li-liberalno-sljepilo/>.
- Šonje, V. (2018). Ekonomske i političke slobode su na istoj strani. *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 26. siječnja. <https://arhivanalitika.hr/blog/ekonomske-i-politicke-slobode-su-na-istoj-strani/>.
- Šonje, V., i Štulhofer, A. (1995). Ne tako opasne veze sociologije i ekonomike: skica socioekonomskog modela institucionalne promjene. *Revija za sociologiju*, 16 (3–4), 189–202.
- Šonje, V., i Vujčić, B. (2001). „Liberalizam” u vođenju ekonomske politike. U: M. Meštrović (ur.), *Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj* (str.149–164). Zagreb: Ekonomski institut.
- Šonje, V. i Čučković, N. (2004). Ekonomija i sociologija. Budi se novi dijalog? *Društvena istraživanja*, 13 (6), 1181–1196.
- Šonje, V. i Polšek, D. (2019). *Prešućeni trijumf liberalizma: O praktičnoj važnosti slobode 1989. – 2019*. Zagreb: Arhivanalitika.
- Štulhofer, A. (1998). Između ledene šutnje i šaputanja na jastuku. Kakav nam je dijalog potreban između sociologije i ekonomije. U: M. Meštrović i A. Štulhofer (ur.), *Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj* (str. 129–136). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Štulhofer, A. (2000). *Nevidljiva ruka tranzicije. Ogledi iz ekonomske sociologije*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Tašev, I. (2022). Ekonomski analitičar dr. Andrej Grubišić: Solidna je početna pozicija za provedbu mirovinskih reformi. *Glas koncila*. 2. lipnja. <https://www.glas-koncila.hr/ekonomski-analiticar-dr-andrej-grubisic-solidna-je-pocetna-pozicija-za-provedbu-mirovinskih-reforma/>.

- Tranfić, I. (2022). Framing 'Gender Ideology': Religious Populism in the Croatian Catholic Church, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 29 (4), 466–482. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2022.2037899>.
- Varga, M., Buzogány, A. (2025). Genealogies of Illiberalism. U: M. Laruelle (ur.), *The Oxford Handbook of Illiberalism*. (str.109–126). New York: Oxford University Press.
- Večernji.hr. (2016). *Evo što Hasanbegović kaže o ustaštvu, pobačaju, Jugoslaviji, smjenama na HRT-u, Bleiburgu...* 25. svibnja. <https://www.vecernji.hr/vijesti/zalim-sto-smo-se-protiv-svoje-volje-nasli-u-jugoslaviji-u-anti-demokrat-skom-boljsevickom-sustavu-1087235>.
- Vitas, Z. (2017). Poduzetnik Nenad Bakić Večernjakova osoba godine. *Večernji list*. 2. ožujka. <https://www.vecernji.hr/vijesti/poduzetnik-nenad-bakic-vecernjakova-osoba-godine-1153187>.
- Vlada Republike Hrvatske. (2002). Strategija razvitka Hrvatska u 21. stoljeću – makroekonomija. *Narodne novine* 145.
- Vojković, G. (2016). Ukidanje potpora neprofitnim medijima – sjajan potez Zlatka Hasanbegovića. *index.hr*. 4. listopada. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ukidanje-potpورا-neprofitnim-medijima-sjajan-potez-zlatka-hasanbegovica/923687.aspx>.
- Vojković, G. (2017). Hrvati vole HDZ jer vole socijalizam. *index.hr*. 7. svibnja. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvati-vole-hdz-er-vole-socijalizam/968281.aspx>.
- Vuković, V., Štulhofer, A. i Burić, I. (2017). Je li Županov imao pravo? Testiranje podrijetla i perzistencije egalitarnoga sindroma. *Društvena istraživanja*, 26 (2), 207–225. <https://doi.org/10.5559/di.26.2.04>.
- Vuković, V. (2018). Egalitarizam na periferiji. *Arhivanalitika – Ekonomski lab*. 2. veljače. <https://arhivanalitika.hr/blog/egalitarizam-na-periferiji/>.
- Walsh, M. (1989). *Opus Dei: An Investigation into the Secret Society Struggling For Power Within the Catholic Church*. New York: Harper.
- Županov, J. (1995). *Poslije potopa*. Zagreb: Globus.
- Županov, J. (2002). *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma. Odabrane rasprave i eseji (1995. – 2001.)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Županov's Unwanted Children: Ideological Rapprochement between the Neoliberals and Christian Radical Right in Croatia

Abstract This paper examines the ideological rapprochement between prominent public neoliberals and a segment of radical-right Christian intellectuals in Croatia who have adopted neoliberal ideas. It posits that the ideological roots of the contemporary radical right are grounded in neoliberalism, as evidenced by shared ideas and policies opposing post-communist statism. Drawing on this theoretical framework, the study traces the emergence of this connection in Croatia during the mid-2010s, particularly through the Kulfest festival and the Free-Market Road Show organized by the Centre for the Renewal of Culture (COK), which promoted a synthesis of Christian radical right values and neoliberalism. These events convened leading public neoliberals, including Davor Huić, Nenad Bakić, and Velimir Šonje, alongside Catholic fundamentalists such as Stjepa Bartulica, Luka Popov, and Vice Batarelo, united in their critique of the socio-political legacies of socialism and post-communist statism as impediments to establishing a free-market order in Croatia. Furthermore, the paper demonstrates that the development of this shared narrative was significantly influenced by Josip Županov's egalitarian syndrome theory, particularly the concepts of state paternalism, redistributive ethics, and anti-entrepreneurial mentality. It details how these concepts transitioned from the social sciences into the ideological narratives of neoliberals in the 2000s and were subsequently appropriated in the 2010s by the Christian radical right associated with the COK.

Keywords Neoliberalism, Christian Radical Right, Egalitarian Syndrome, Stjepo Bartulica, Velimir Šonje.